

Structural Analysis of the Development Drivers Affecting the Realization of Land use Planning at the Kurdistan Province Based on the Role-Playing of Rural Areas

Soran Manouchehri¹, Hamid Barghi^{2✉}, Yosef Ghanbari³

1. Ph.D Student of Geography and Rural Planning, University of Isfahan, Iran
E-mail: Soran1368@geo.ui.ac.ir
2. Associate Professor of Geography and Rural Planning, University of Isfahan, Iran
✉ E-mail: h.barghi@geo.ui.ac.ir
3. Associate Professor of Geography and Rural Planning, University of Isfahan, Iran
E-mail: y.ghanbari@geo.ui.ac.ir

How to Cite: Manouchehri, S; Barghi, H; & Ghanbari, Y. (2023). Structural Analysis of the Development Drivers Affecting the Realization of Land use Planning at the Kurdistan Province Based on the Role-Playing of Rural Areas. *Geography and Development*, 21 (72), 205-238.

DOI: <http://dx.doi.org/10.22111/GDIJ.2023.7418>

Received:

19 November 2022

Received in revised form:

12 January 2023

Accepted:

16 March 2023

Published online:

10 September 2023

ABSTRACT

The comprehensive and forward-looking nature of land use plans on the one hand and the continuous changes in the developmental environment due to the impact of trends, events and key factors that are referred to as drivers made the importance of identifying, controlling and planning on them in order to organize the rare space for development and the realization of the goals and missions of land planning essential. In the meantime, without the effective role of rural areas, the realization of the strategic document of the provinces' land use planning as the highest development document faces many challenges. Based on this, the current research, with emphasis on the first and important phase of prospective studies with the aim of identifying the most important driving forces affecting the empowerment of rural areas in order to play an effective role in realizing the goals, mission and vision of the strategic document of land use planning of Kurdistan province has been completed. In the current applied research with a descriptive-analytical method and with an exploratory approach using the Delphi technique, the main factors were identified and then by using the MicMac software, the relationships and the way of their influence and effectiveness, the effective drivers were determined. Finally, 60 variables with a management, economic, social, physical, natural and spatial nature in local, regional, national and transnational spatial scales were identified in the field of communication with the Kurdistan region of Iraq, and according to the way of influence 29 variables that had the greatest role in the performance of other variables were determined as the main propellants. The distribution of the identified variables and drivers ended with a compilation of all the main influencing dimensions, among which, drivers and variables of economic and managerial nature with the most influence in determining the change process and performance of other variables and drivers were determined. The distribution of more than 69 percent of main variables in the 1st or effective area, the 2nd or bimodal area and in the 4th or regulatory area, shows the complex and intertwined relationships and the sensitivity of control and planning on the drivers in order to achieve the goals and missions of the documents of the province is based on the role of its rural areas.

Keywords:

Development drivers,
Land use planning,
Kurdistan province.

© the Author(s).

Publisher: University of Sistan and Baluchestan

Extended Abstract

1. Introduction

Driving forces are elements, trends, and factors that are effective and important in shaping the past and the current situation, and therefore, it can be assumed that they will be effective in shaping the future situation as well. The goal of the researches in the field of land use planning are to find development drivers, because due to the many uncertainties in the

future of the territory and the existence of various events, facing these events affecting the spatial development of the territory, sectors and organizations, as well as experiences related to the failure or lack of effective implementation of the previous regional development plans due to not considering basic processes, key drivers and during a linear process, identifying and planning the drivers in

the planning process of land use has become a necessity, which increases the flexibility and effectiveness of the implementation of these upstream documents.

Realization of land use planning of Kurdistan province is possible by creating the role of its rural settlements, and in this direction, it is necessary that the drivers and key factors that can facilitate or challenge movement in this direction be identified, so that by controlling strengthening and planning on them, the resilience of the policies made in the field of development of the province in the form of the land use planning document can be achieved, and it can be done by reducing the complexity and ambiguities of decisions in the direction of management and creation. The favorable development environment of the province was moved as the main goal of its land improvement planning with the favorable role of rural areas. according to this the main question of the research is based on this topic what are the most important driving forces affecting the realization of rural development in Kurdistan province and role-playing within the framework of its planning?

2. Methods and Material

The current research is of a qualitative nature based on an exploratory approach (identification of drivers) and with a descriptive-analytical method based on data collection in the theoretical part of documentary sources to gain the necessary theoretical insight and in the practical part of the Delphi technique based on semi-interviews. Structure and distribution of the questionnaire has been done. Based on the frameworks of the Delphi technique, it was necessary to form a research Delphi team, which was formed in a purposeful way, 21 people from executive experts, scientific experts in the field of provincial development, sample villagers of the province, and managers of the preparation and compilation of the land improvement plan of the province. In the following, after identification, in order to compare the influence and effectiveness of key factors and draw the future situation in the matrix of cross-effects, a limited number of experts compared and evaluated, and they also used Mic-Mac software to perform complex calculations of the matrix of cross-effect analysis.

3. Results and Discussion

Variables in four scales, local, regional, national, and due to its border and strategic location in the transnational arena (Iraqi Kurdistan Region) have an effect on the realization of the rural development of Kurdistan Province in the framework and based on the strategic document of its land planning. In the first place, 60 variables with managerial, economic, social, physical, natural and spatial natures were identified in local, regional, national and transnational spatial scales in the field of communication with the Kurdistan region of Iraq, and according to the way Effectiveness and effectiveness, 29 variables that had the biggest role in the performance of other variables were determined as the main propellants. The distribution of the identified variables in the scattering plane of the cross effects matrix showed the impact, influence and mutual and intertwined relationships of the identified variables, which is a reflection of the comprehensive nature of plans with a spatial nature, such as the land planning. In this regard, the distribution of identified variables and drivers ended up as a combination of all the main influencing dimensions, among which, drivers and variables of economic and managerial nature have the most influence in determining the change process and performance of other variables and drivers.

4. Conclusion

The multiplicity of variables and drivers of an economic nature showed that due to the many structural weaknesses that have created economic isolation and deprivation for the rural areas of the border province of Kurdistan, planning and control in line with the desirability of economic indicators has changed into the main issue, an undeniable requirement and stimulus for the transformation and regeneration of rural areas in line with the realization of the provincial land use planning and empowerment of rural areas in line with playing a role in the framework of goals and missions. Also, considering the determination of the drivers of integrated and complementary executive management in the field of development of Kurdistan province and the planning document as the most effective drivers and also its connections with drivers such as efforts to implement, monitor, evaluate and revise the document, the need and the planning and development council of the province

as the highest decision-making area for the development of the province by forming a joint working group of all institutions in charge of development as well as exemplary villagers and experts in the field of the development of the province with the title of working group for the implementation and monitoring of the document in addition to taking into consideration and prioritizing the implementation of the document, planning also supervises the way of implementation and prevents the implementation of a project or the forgetting of the plan and measures foreseen in the document

with integrated and complementary management. This council should guide the resources and facilities of the province towards the implementation of the document of the provincial intention and oblige the executive directors of the province from the provincial to the city level in connection with the realization of the missions and projects foreseen in the document in their area of responsibility

Keywords: Drivers, Land use planning, Kurdistan province.

5. References

- Amoo, E., & Hataminejad, H (2019). The Pathology of Iranian Land Use Planning. *Regional Planning*, 9(34), 27-38. (in Persian).
https://jzpm.marvdasht.iau.ir/article_3549.html
- Anam , Z., Bari, M., Paul, S. K., Ali, S. M., & Kabir, G (2022). Modelling the drivers of solar energy development in an emerging economy: Implications for sustainable development goals, *Resources. Conservation & Recycling Advances*,13(1),1-9.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2667378922000062>
- Asan,U., seda, S., & Asan, S (2007). Qualitative cross-impact analysis with time consideration, *Technological Forecasting and Social Change*. 24(5), 627-644.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0040162506001090>
- Bailoa, S., & Cravo, P (2012).Spatial planning and tourism development in Portugal. *Regionální disparity*, 11(2),75-82.
https://www.academia.edu/50230868/Spatial_Planning_and_Tourism_Development_in_Portugal
- Bañuls, V.A., & Turoff ,M (2011). Scenario construction via Delphi and cross-impact analysis, *Technol. Forecast. Soc. Change*.78(9), 1579-1602.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0040162511000667>
- Barca, F., McCann, P. & Rodriguez-Pose, A (2012) The case for regional development intervention:Place-based versus place-neutral approaches. *Journal of Regional Science*, 52(1), 134-152.
<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1111/j.1467-9787.2011.00756.x>
- Beheshti, M. B., & Zali, N (2010). Identifying the key factors of regional development with regional planning approach based on scenario: a case study of East Azerbaijan province. *Space Planning and Design Quarterly*. 15(1), 41-55 (in Persian)
<https://hsmssp.modares.ac.ir/article-21-5418-fa.html>
- Borumand, A., Davari, H., & Akhavan, A. (2018). Future Studies of Cultural Services in Islamic Advertising and Communication Department of Astan Quds Razavi. *Future study Management*, 26(105), 29-45. (in Persian).
https://jmfr.srbiau.ac.ir/article_10425.html
- Bourgeois, R., & Sette, C (2017). The State of Foresight in Food and Agriculture: Challenges for Impact and Participation.*Futures*,93(49), 115-131.
https://agritrop.cirad.fr/570701/1/document_570701.pdf
- Buitenhuis, Y., J.L.Candel, J., Termeer, K., & Feindt, P. H (2020). Does the Common Agricultural Policy enhance farming systems' resilience? Applying the Resilience Assessment Tool (ResAT) to a farming system case study in the Netherlands. *Journal of Rural Studies*.80(35),314-327.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0743016720303740>
- Bürgi, M., Hersperger,A. M, & Schneeberger, N (2004). Driving forces of landscape change - current and new directions. *Landscape Ecology*.19(3), 857-868.
<https://link.springer.com/article/10.1007/s10980-005-0245-3>
- Chen, Y.T., & Hsu, C.W (2018).The key factors affecting the strategy planning of Taiwan's hydrogen economy. *International journal of hydrogen energy*,44 (15),3290-3305.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0360319918323838>

- Chevallier, R., Benkenstein, A., Chesterman, S., Thornton P., & Neely C (2021). Applying Foresight For Enhanced Climate Resilience and Agriculture Policy Development in the SADC Region. SADC Futures: Developing Foresight Capacity for Climate Resilient Agricultural Development Knowledge Series. CCAFS Brief. Wageningen, the Netherlands: CGIAR Research Program on Climate Change, Agriculture and Food Security (CCAFS).
<https://cgspace.cgiar.org/handle/10568/109196>
- Dadashpoor, H., & Ahani, S (2021). Explaining objective forces, driving forces, and causal mechanisms affecting the formation and expansion of the peri-urban areas: A critical realism approach. *Land Use Policy*, 102(37),1-14.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0264837720325709>
- Dewangan, D. K., Agrawal, R., & Sharma, V (2015). Enablers for Competitiveness of Indian Manufacturing Sector: An ISM-Fuzzy MICMAC Analysis. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*.189(22) .416- 432.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S187704281501993X>
- Diao, X., Magalhaes, E., & Silver, J (2019). Cities and rural transformation: A spatial analysis of rural livelihoods in Ghana. *World Development*,121(46), 141-157.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0305750X19301159>
- Echeverria, J. A (2021).The social drivers of cooperation in groundwater management and implications for sustainability. *Groundwater for Sustainable Development*,15(6),2-21.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2352801X21001259>
- Erokhin, V., Heijman, W., & Ivolga, A (2014). Sustainable rural development in Russia through diversification: the case of the stavropol region. *Journal on Bioeconomy and Sustainable Development*, 3(1), 20–25. <https://sciendo.com/article/10.2478/vjbsd-2014-0004>
- Fahmi, F. Z., & Destila Sari., I (2020). Rural transformation, digitalisation and subjective wellbeing: A case study from Indonesia. *Habitat International*,98(42).2-15.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0197397519304722>
- Ferrari, A., Bacco, M., Gaber, K., Jedlitschka, A., Hess, S., Kaipainen, J., Koltsida, P., Toli, E., & Brunori, G (2022). Drivers, barriers and impacts of digitalisation in rural areas from the viewpoint of experts. *Information and Software Technology*, 145(35),2-15.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0950584921002469>
- Gallent, N., & Gkartzios, M (2019). Defining Rurality and the Scope of Rural Planning, in: Scott,M., Gallent, N. and Gkartzios, M. (eds) *The Routledge Companion to Rural Planning*, Routledge: New York.
<https://www.routledge.com/The-Routledge-Companion-to-Rural-Planning/Scott-Gallent-Gkartzios/p/book/9780367731960>
- Geneletti, D (2012). Environmental assessment of spatial plan policies through land use scenarios A study in a fast-developing town in rural Mozambique, *Environmental Impact Assessment Review*. *Environmental Impact Assessment Review*,32,1-10.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S019592551100028X>
- Ghişa, M., Baudiment, F. G., Dator, J. A., & Cole, S (2011). Designing a foresight exercise for the future of rural communities in Romania.*Futures*,43(41),996-1008.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0016328711001431>
- Godet,M (2008).La Prospective Use and Misuse of Scenario Building, *Circle of Future Entrepreneurs*.
http://en.lapropective.fr/dyn/anglais/articles/use_and_misuse.pdf
- Gorbenkova, E, Shcherbina, E, & Belal, A (2018). Rural Areas: Critical Drivers for Sustainable Development .*IFAC PapersOnLine*,51(3), 786–790.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S240589631832860X>
- Gorzym-Wilkowski, W. A., & Karolina, T (2022). Public Interest in Spatial Planning Systems in Poland and Portugal. *Land*, 73(11),2-21.
<https://www.mdpi.com/2073-445X/11/1/73>
- Gudarzi, G., Azar, A., Azizi, F., & Babaei Meybodi, H (2015). Presenting the proposed framework of regional foresight as an interdisciplinary research field (case study: Yazd Province Amash Development Document), *Quarterly Media Science Studies*, 8(2), 133-155. (in Persian).
<https://ensani.ir/file/download/article/20170408085311-9582-148.pdf>
- Guilin, C., Xiaoyun, Li., & Jingxin, Z (2020). Some Thoughts on China's Territorial Spatial Planning in the New Period. *Asian Agricultural Research*; Cranston,12(10), 35-37.
<https://ideas.repec.org/a/ags/asagre/309998.html>

- Huang, J (2022). China's Rural Transformation & Policies: Past Experience and Future Directions, Engineering.
https://www.researchgate.net/publication/360154727_China%27s_Rural_Transformation_and_Policies_Past_Experience_and_Future_Directions
- Kondratiuk-Nierodzińska, M (2016). New knowledge generation capabilities and economic performance of Polish regions. *Equilibrium. Quarterly Journal of Economics and Economic Policy*, 11(3), 451-471.
<http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-64a49363-a944-462c-a550-c46322f36a7c>
- Krusemana ,G., Mottaleba ,K. A., Tesfayeb, K., Bairagic, S., Robertsond ,R., Mandiayee ,D., Frijaf, A., Gbegbelegbeg, S., Aleneg ,A., & Prager, S (2020). Rural transformation and the future of cereal-based agri-food systems.*Global FoodSecurity*,26(6), 2-18.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S221191242030095X>
- Liu, Y., & Zhou, Y (2021). Territory spatial planning and national governance system in China, *Land Use Policy*.102(18),2-9.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0264837721000119>
- Long H., Zou, J., Pykett J., & Li ,Y (2011). Analysis of rural transformation development in China since the turn of the new millennium. *Applied Geography*.31(3),1094-1105.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0143622811000452>
- Long, H., & Liu, Y (2016).Rural restructuring in China. *Journal of Rural Studies*.46(8), 387-391.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0743016716302078>
- Malekzadeh, N., Bazzazzadeh, M., & Rafieiyan, M. (2017). Identification and Analysis of the Effective Key Factors on Urban Development Using Foresight Approach A Case Study of Karaj Metropolitan Area. *Geography and Urban Space Development*, 3(2), 35-52. (in Persian).
https://jgusd.um.ac.ir/article_25756.html
- Medeiros, E (2019).Spatial Planning, Territorial Development, and Territorial Impact Assessment. *Journal of Planning Literature* ,34(2),171-182.
<https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0885412219831375>
- Menzori, I. Da., Cristina Nunes de Sousa, I., & Marcia Gonçalves, L (2021).Urban growth management and territorial governance approaches: A master plans conformance analysis. *Land Use Polic*,105,2-15.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0264837721001599>
- Mohammadi, H. R., Monshizadeh, R., Rahmani, B., & Pakparvar, M. (2022). systemic approach in spatial planning of rural development according to the structural-functional approach. *Human Geography Research*, 54(1), 269-287. (in Persian).
https://jhgr.ut.ac.ir/article_79696.html
- Moon, BJ (2013).Antecedents and outcomes of strategic thinking, *Journal of Business Research*.66(38),1698-1708.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0148296312003165>
- Mousavi, M. N., Ghaderi, R., Taghilo, A. A., & Kahaki, F. (2018). Scenario Development in Realizability Territorial Spatial Arrangement (Case Study: Khorasan-e-Razavi). *Town and Country Planning*, 10(1), 65-91. (in Persian).
https://jtcp.ut.ac.ir/article_66941.html
- Omidi Shahabad, O., Badri, S. A., Rezvani, M. R., & Zali, N (2019). Analysis of the Key Factors Affecting the Formation of Spatial Planning Patterns in Rural Areas Based on the Foresight Approach: A Case Study of Lorestan. *Journal of Rural Research*, 10(1), 92-113. (in Persian).
https://jrur.ut.ac.ir/article_67928.html
- Omran, A (2014). Structural Analysis with Knowledge-based MICMAC Approach. *International Journal of Computer Applications*,86(5), 31-42.
https://www.researchgate.net/publication/262950508_Structural_Analysis_with_Knowledge-based_MICMAC_Approach
- Pearce, P., & Hay, R (2014).Technology adoption by rural women in Queensland, Australia: Women driving technology from the homestead for the paddock. *Journal of Rural Studies* ,24,318-327.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0743016714001107>
- Pragera, S.D., & Wiebe, K (2021). Strategic foresight for agriculture: Past ghosts, present challenges, and future opportunities. *Global FoodSecurity*,28(9),1-5.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2211912420301425>
- Predișcan, M., & Nadina Roiban, R (2013). The main forces driving change in the Romanian SME's. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. 124(5),236- 245.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042814020308>

- Qian, H (2011). Towards the development of a spatial planning framework for rural development in china: a case study of jiangsu province. thesis submitted to the University of Manchester for the degree of PhD in the Faculty of Humanities.
https://pure.manchester.ac.uk/ws/portalfiles/portal/54513911/FULL_TEXT.PDF
- Rahnama, M. R., Shakarami, K., & Abbasi, H (2018). Identifying and Analyzing the Influence of Driving Forces on the Regional Development of Alborz Province with the Scenario-Based Planning Approach. *Town and Country Planning*, 10(1), 139-166. (in Persian).
https://jtcp.ut.ac.ir/article_67358.html
- Rodrigues, C., & Fidelis, T (2021). Distinctive features of spatial planning nearby estuaries – An exploratory analysis of water related rules in municipal master plans in Portugal. *Estuarine, Coastal and Shelf Science*. 255(40), 1-12.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0272771421002055>
- Ruknuddin Eftekhari, A., Darvishi, H., Rahmani, B., & Sarafi, M (2018). Analysis of effective factors in the design of spatial development scenarios based on rural areas (case study: three land use zones), *space use planning*, 23(3), 126-141. (in Persian).
<https://hsmmp.modares.ac.ir/article-21-31750-fa.html>
- Shucksmith, M (2009). Disintegrated Rural Development? Neo endogenous Rural Development, Planning and Place-Shaping in Diffused Power Contexts. *European Society for Rural Sociology*, 50(1), 1-14.
<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/j.1467-9523.2009.00497.x>
- Sirius, A., Cnam, G., & Cnam, M (2003). Structural analysis with the MICMAC method & Actors' strategy with MACTOR method, American Council for the United Nations University: The Millennium Project (2003).
<https://www.bibsonomy.org/bibtex/2fc144b0abe917df0776bae426b650ee9/kamil205>
- Taghilo, A. A (2014), Future scenarios of Iran's settlements, *Rural Research and Planning*, 5(3), 83-96. (in Persian).
<http://ensani.ir/file/download/article/20140923090918-9915-44.pdf>
- Taghilo, A. A., & Soltani, N., & Aftab, A. (2016). Drivers of rural development in Iran. *Space Planning and Design Quarterly*. 20(4), 1-28. (in Persian).
<https://hsmmp.modares.ac.ir/article-21-5316-fa.html>
- Toimil, A., Losada, I.J., Hinkel, J., & Nicholls, R.J (2021). Using quantitative dynamic adaptive policy pathways to manage climate change-induced coastal erosion. *Climate Risk Management*, 33(7). 2-13.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2212096321000711>
- Wepner, B., & Giesecke, S (2018). Drivers, trends and scenarios for the future of health in Europe. Impressions from the FRESHER project. *European Journal of Futures Research*, 6(2), 2-15.
https://www.researchgate.net/publication/322375301_Drivers_trends_and_scenarios_for_the_future_of_health_in_Europe Impressions from the FRESHER project
- Zaheri, M., majnoony totakhaneh, A., & khodapanah, K (2020). Developing local propulsion of rural development using futures study method Case Study: Rural settlements of Bonab County. *Geography and Development*, 18(59), 41-66. (in Persian).
https://gdj.usb.ac.ir/article_5460.html
- Zang, Y., Yuanyuan, Y., & Liu Y (2021). Understanding rural system with a social ecological framework: Evaluating sustainability of rural evolution in Jiangsu province, South China. *Journal of Rural Studies*, 86(46), 171-180.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0743016721001443>
- Zenab Kazmi, S.A., Naaranoja, M., Kytola, J., & Kantola, J (2016). Connecting strategic thinking with product innovativeness to reinforce NPD support process. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 235(15), 672-684.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042816316020>
- Zhou, X., & Zhao, M (2017). Comparison of Territorial Spatial Planning System between China and Japan and Its Enlightenment. *Journal of Service Science and Management*, 10(1), 54-71.
<https://www.scirp.org/journal/paperinformation.aspx?paperid=74422>
- Ziari, K., & Mohammadi, A (2015). Pathology of management of regional development projects in Iran and selection of the optimal management model, *Geography and Regional Development*, 14(1), 68-81. (in Persian).
<http://ensani.ir/file/download/article/20170531142257-9506-103.pdf>

تحلیل ساختاری پیشران‌های توسعه‌ای مؤثر بر تحقق‌پذیری طرح آمایش سرزمین استان کردستان بر مبنای نقش آفرینی نواحی روستایی

سوران منوچهری^۱، دکتر حمید برقی^{۲*}، دکتر یوسف قنبری^۳

مقاله پژوهشی

چکیده

ماهیت جامع و آینده‌نگرانه طرح‌های آمایشی از یک سو و تغییرات مستمر فضای توسعه‌ای به‌واسطه اثرگذاری روندها، اتفاقات و عوامل کلیدی که از آن‌ها به‌عنوان پیشران، یاد می‌شود، اهمیت شناسایی، کنترل و برنامه‌ریزی روی آن‌ها را در راستای ساماندهی فضای کمیاب توسعه‌ای و تحقق‌پذیری اهداف و مأموریت‌های سند آمایش، ضروری می‌سازد. در این میان، بدون نقش آفرینی مؤثر نواحی روستایی، تحقق‌پذیری سند راهبردی آمایش سرزمین استان‌ها به‌عنوان بالاترین سند توسعه‌ای با چالش‌های بسیاری روبه‌رو می‌شود. بر همین اساس، پژوهش حاضر با تأکید بر مرحله اول و مهم مطالعات آینده‌نگری با هدف شناسایی مهم‌ترین پیشران‌های مؤثر بر توان‌افزایی نواحی روستایی در راستای نقش آفرینی مؤثر در تحقق اهداف، مأموریت و چشم‌انداز ترسیم‌شده سند راهبردی آمایش سرزمین استان کردستان انجام گرفته است. در پژوهش کاربردی حاضر با روش توصیفی-تحلیلی و با رویکرد اکتشافی با بهره‌گیری از تکنیک دلفی؛ عوامل اصلی شناسایی و سپس با تعیین چگونگی روابط و نحوه اثرگذاری و اثرپذیری آن‌ها در نرم‌افزار MicMac، پیشران‌های مؤثر مشخص شد که در نهایت ۶۰ متغیر با ماهیت‌های مدیریتی، اقتصادی، اجتماعی، کالبدی، طبیعی و فضایی در مقیاس‌های محلی، منطقه‌ای، ملی و فراملی در حوزه ارتباط با اقلیم کردستان عراق، شناسایی و با توجه به نحوه اثرگذاری و اثرپذیری، ۲۹ متغیر که بیشترین نقش را در عملکرد سایر متغیرها دارا بودند، به‌عنوان پیشران اصلی، تعیین شدند. توزیع متغیرها و پیشران‌های شناسایی‌شده به تلفیقی از تمامی ابعاد اصلی اثرگذار ختم شد که در این میان، پیشران و متغیرهای با ماهیت اقتصادی (بیشترین تعداد) و مدیریتی (بیشترین اثرگذاری) دارای بیشترین اثرگذاری در تعیین روند تغییر و عملکرد سایر متغیرها و پیشران‌ها بودند. توزیع بیش از ۶۹ درصد از متغیرهای اصلی در ناحیه ۱ یا اثرگذار، ناحیه ۲ یا دووجهی و در ناحیه ۴ یا تنظیمی، نشان از روابط پیچیده و درهم‌تنیده و حساسیت کنترل و برنامه‌ریزی بر پیشران‌ها در راستای تحقق اهداف و مأموریت‌های سند آمایش استان بر مبنای نقش آفرینی نواحی روستایی آن دارد.

جغرافیا و توسعه، شماره ۷۲، پاییز ۱۴۰۲
تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۸/۲۸
تاریخ بازنگری داوری: ۱۴۰۱/۱۰/۲۲
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۲/۲۵
صفحات: ۲۳۸-۲۰۵

واژه‌های کلیدی:

پیشران‌های توسعه‌ای، آمایش سرزمین، استان کردستان.

مقدمه

توجه به پیشران‌های مؤثر بر شکل‌دهی آینده، حاصل می‌شود (Buitenhuis et al, 2020:2). مدیریت روستایی نیز بایستی با تغییر رویکردهای پیشین در عرصه برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری، به تفکر استراتژیک مبتنی بر آینده‌نگری، ابتکار و تحول، دید سیستمی مبتنی بر کنترل و برنامه‌ریزی بر پیشران‌ها و عوامل کلیدی (مسائل استراتژیک) به‌جای برنامه‌ریزی برای همه عناصر و عوامل، حرکت کند (Moon, 2013:3; Zenab Kazmi et al, 2016:2)

در عرصه برنامه‌ریزی، امروزه از اصطلاح برنامه‌ریزی پویا^۴ با هدف شناسایی و تدوین سیاست‌های با توان سازگاری و پاسخگویی به شرایط جدید در طول زمان نامبرده می‌شود (Toimil et al, 2021:3). بر همین‌اساس نیز، بویتن‌هیو (۲۰۲۰)، بر سیاست‌گذاری انطباقی^۵ و تاب‌آوری آن‌ها که بتوانند در شرایط پیچیده و پیش‌بینی‌نشده به نتایج موفقیت‌آمیز، ختم و عملکردی مثبت داشته باشند، تأکید دارد که از گذر

1. Soran1368@geo.ui.ac.ir

۱. دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشکده علوم جغرافیایی و برنامه‌ریزی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران

۲. دانشیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشکده علوم جغرافیایی و برنامه‌ریزی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران (نویسنده مسئول)

h.barghi@geo.ui.ac.ir

۳. دانشیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشکده علوم جغرافیایی و برنامه‌ریزی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران

y.ghanbari@geo.ui.ac.ir

4. Dynamic planning
5. Adaptive policies

- پژوهش حاضر برگرفته شده از پایان نامه دکتر با همین عنوان در دانشکده جغرافیا و برنامه‌ریزی دانشگاه اصفهان می‌باشد.

آن‌ها به‌عنوان اهرم کنترل، به نداشت، مدیریت و معماری آینده مطلوب با تدوین استراتژی‌های کارآمد، پردازد (موسوی و همکاران، ۱۳۹۷: ۶۵). در واقع، اجرایی‌شدن سند آمایش سرزمین، بخشی است که متکی بر مطالعات آینده‌پژوهشی و مهم‌ترین ورودی آن، یعنی شناسایی پیش‌رنا هاست (امیدی‌شاه‌آبادی و همکاران، ۱۳۹۴: ۶۴).

قریب به ۷۰ سال سابقه در نظام برنامه‌ریزی کشور و همچنین ۵۰ سال تجربه تلاش برای نهادینه‌سازی ساختن رویکرد آمایشی-فضایی در نظام مدیریت و اقدامات توسعه‌ای در کشور (حاتمی‌نژاد و عمو، ۱۳۹۸: ۲۷)، سرانجام، به تهیه و تدوین برنامه آمایش سرزمین در سطح ملی و سپس، سندهای آمایش استانی، ختم شد. اسنادی که مبنای توسعه راهبردی استان‌های کشور شده است (سند راهبردی آمایش سرزمین استان کردستان، ۱۳۹۸).

در این میان، تأکید بر توسعه درون‌زا، تقویت اقتصاد مرزی، توسعه یکپارچه کشاورزی-صنعتی، توسعه گردشگری، رقابت‌پذیری و الگوهای اقتصادی تحول‌یافته مبتنی بر کارآفرینی، بهره‌وری و نوآوری منطقه‌ای در تناسب با ساختار بازارهای فرمانطقه‌ای، توسعه فضایی متعادل، هم‌پیوند و تکامل‌یابنده، زیست‌پذیری و کیفیت زندگی ارتقا یافته مکان در راستای جذب و نگهداشت سرمایه‌های انسانی، تقویت رقابت‌پذیری در مناطق پسرانه‌ای و تحول در اقتصاد روستاها، توسعه کسب‌وکارهای خرد، ارزش‌افزایی تولیدات و نیروی انسانی روستاها، توزیع متعادل و متوازن جمعیت در نظام سکونتگاهی مبتنی بر ظرفیت‌های زیستی، توسعه روابط پیرامون-پیرامون و ایجاد شبکه‌های هم‌پیوند، بهره‌گیری از مزیت‌های نسبی و رقابتی و کاهش فقر و محرومیت (سند راهبردی آمایش سرزمین استان کردستان، ۱۳۹۸)، به‌عنوان مأموریت‌ها و اهداف در سند راهبردی آمایش

همچنین؛ ضعف‌های مرتبط با عدم یکپارچگی سیاست‌های توسعه به‌ویژه در حوزه روستایی و چندبخشی‌شدن آن‌ها منجر شد که در حال حاضر، نگاه برنامه‌ریزی روستایی در راستای تحول‌بخشی و بازساخت آن تغییر کرده و برنامه‌ریزان با دیدگاه نقادانه به مفهوم توسعه روستایی آن را در قالب رویکردی یکپارچه به توسعه سرزمین با تبعیت از طرح آمایش سرزمین یا طرح‌های با ماهیت فضایی و بر بستر توسعه پایدار، دنبال کنند (محمدی و همکاران، ۱۴۰۱: ۲۷۰؛ رکن‌الدین افتخاری و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۴۲؛ Long et al., Long and Liu, 2016:387 Rodrigues and Fidelis, 2011:1094 Liu, Gallent and Gkartzios, 2019, 2021:2 and Zhou, 2021:2). بر این اساس، توسعه روستایی در قالب حکمروایی نوین روستایی^۱ در پیوند با برنامه‌ریزی فضایی-آمایشی^۲ مبتنی بر شکل‌دهی مجدد به مکان^۳ و در ارتباط با توسعه درون‌زا^۴ و برپایه توسعه ظرفیتی جامعه محلی^۵ دنبال شده (Shucksmith, 2009:11) و ارتقای وضعیت توسعه روستایی و احیای آن‌ها، بخش مهمی از فرایند آمایش سرزمین، معرفی شده و برنامه‌هایی با دیدگاه فضایی در بحث‌های مرتبط با توسعه منطقه‌ای و روستایی، اهمیت زیادی یافته‌اند (Liu & Yang, 2021:16). قدر مسلم، وجود استراتژی‌های سازگار و هماهنگ در موفقیت طرح‌های توسعه فضایی و آمایش سرزمین، اصلی اساسی است (Zhou and Zhao, 2017:54) و در این راستا نیز، آینده‌پژوهشی در برنامه‌ریزی آمایش سرزمین بر یافتن عوامل کلیدی، پیش‌رناها و فقدان قطعیت‌های توسعه مناطق در فضای برنامه‌ریزی، تأکید دارد تا برنامه‌ریزی آمایشی با دراختیارداشتن

1. New rural governance
2. Spatial planning
3. Place-shaping
4. Neo-endogenous development
5. Capacity building

راستای نقش‌آفرینی در چارچوب طرح آمایش و تحقق‌پذیری اهداف آن کدامند؟

مبانی نظری

بایستی آینده را درک کنیم و با در نظرگیری این اصل که کنش و اقدام کنونی، آینده را شکل می‌دهد (2: Shucksmith, 2009) به معماری آن به‌جای نظاره‌گر بودن تحولات آینده در محیط متغیر و پرتلاطم، پردازیم (رهنما و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۳۹). آینده‌ای که در نهایت به واقعیت تبدیل می‌شود، توسط یک یا برخی از نیروهای تغییردهنده کلیدی و پیشران، شکل می‌گیرد (12: Chen and Hsu, 2018). نیروهای پیشران، عناصر، روندها و عواملی هستند که در شکل‌دادن به گذشته و وضعیت موجود دارای اثرگذاری و اهمیت بوده‌اند؛ بنابراین می‌توان فرض کرد که در ساخت و شکل‌دهی وضعیت آینده نیز اثرگذار عمل خواهند کرد (1003: Ghisa et al, 2011). پیشران‌ها، موجب آماده‌سازی جوامع درجهت رویارویی با عدم قطعیت‌ها و ایجاد سناریوهای جایگزین در راستای ساخت و تغییر آینده می‌شوند (4: Wepner and Giesecke, 2018). زنگ و همکاران^۱ (۲۰۲۱)، نادیده‌گرفته‌شدن پیشران‌ها و عوامل کلیدی به‌عنوان محرک‌های بازساخت و بازآفرینی محیط روستایی را در پژوهش‌های توسعه روستایی متذکر می‌شوند (178: Zang et al, 2021)؛ زیرا عدم توجه به پیشران‌های اصلی، زمینه‌ساز ایجاد عدم تعادل و اختلال در طی روند توسعه و پایداری آن می‌شود (786: Gorbenkova, 2018). تقیلو و همکاران (۱۳۹۶)، پیشران‌ها را نیروها و روندهایی که عامل تغییر مسیر، ابتر یا موفقیت طرح‌های توسعه روستایی هستند، تعریف می‌کنند (تقیلو و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۳). نیروهای پیشران، مهم‌ترین ورودی در راستای ایجاد واکنش‌ها و مداخلات مبتنی بر سیاست‌گذاری مطلوب

سرزمین استان کردستان بر ماهیت زندگی و تحول نواحی روستایی و نقش‌آفرینی آن‌ها متمرکز شده، همچنین، تشکیل ۲۹،۴ درصد از کل جمعیت استان و استانی که نواحی روستایی آن به‌دلیل سابقه تمدنی و تنوع توگرافی و ناهمواری‌ها، دارای توانمندی‌های متعددی در عرصه‌های مختلف فعالیت‌های کشاورزی، گردشگری و تولیدی (خرَد)، موقعیت استراتژیک مناسب (همجواری با اقلیم کردستان عراق) است، توجه و برنامه‌ریزی بر توسعه روستایی استان و نحوه جهت‌گیری و طی مسیر توسعه را به‌ویژه در مهم‌ترین سند راهبردی توسعه‌ای آن، یعنی سند آمایش در راستای تحقق اهداف، راهبردها و چشم‌انداز ترسیمی اجتناب‌ناپذیر، می‌نماید. درواقع شرایط میزان تحقق‌پذیری سند آمایش استان کردستان با توان‌افزایی سکونتگاه‌های روستایی در راستای نقش‌آفرینی مؤثر، کاملاً مرتبط بوده و در این راستا نیز، نیاز است که پیشران‌ها و عوامل کلیدی که می‌توانند، حرکت در این مسیر را تسهیل یا پرچالش کنند، شناسایی شوند تا با کنترل، تقویت و برنامه‌ریزی روی آن‌ها، به تاب‌آوری سیاست‌گذاری انجام‌شده در عرصه توسعه استان در قالب سند آمایش سرزمین، دست یافت و بتوان با کاهش پیچیدگی و ابهامات تصمیم‌گیری‌ها در مسیر مدیریت و خلق فضای توسعه‌ای مطلوب استان به‌عنوان هدف اصلی طرح آمایش سرزمین آن با نقش‌آفرینی مطلوب نواحی روستایی، حرکت کرد و این‌چنین از تکرار تجارب نامناسب پیشین طرح‌های کلان توسعه‌ای (عدم در نظرگیری و به‌انزوا رفتن نواحی روستایی و ناتوانی نقش‌آفرینی مطلوب فضایی)، جلوگیری کرد و گام مهمی به‌منظور اجرای اثربخش سند آمایش سرزمین استان برداشته شود. براین‌اساس، سؤال اصلی پژوهش مبتنی بر این مطلب است که مهم‌ترین پیشران‌های مؤثر بر توان‌افزایی نواحی روستایی استان کردستان در

چنانچه توسعه یکپارچه و روابط مطلوب روستاشهری، یکپارچگی و هماهنگی در سیاست‌گذاری توسعه‌ای، کاربری مطلوب اراضی، چشم‌اندازسازی و راهبری توسعه، ایجاد مناطق عملکردی یکپارچه و بهبود روابط و جریان‌ها در فضای کارکردی، ارتقای کارکردها، مزیت‌ها و ظرفیت‌ها، عدالت‌محوری و توسعه متوازن، حفاظت از منابع طبیعی در عین بهره‌برداری از آن‌ها، حرکت در مسیر توسعه درون‌زا بر پایه توان‌ها و منابع محیطی نواحی جغرافیایی، توسعه معقولانه و مسئولانه و بهره‌گیری و مدیریت فضای کمیاب توسعه را به‌عنوان اهداف اصلی تدوین برنامه آمایش سرزمین بدانیم (Guilin et al, 2020:36; Liu and Zhou, 2021:2; Medeiros, 2019:172; Wilkowski and Karolina, 2022: 3). توسعه روستایی و برنامه‌ریزی توسعه روستایی به‌عنوان بخش جدایی‌ناپذیر از این سند بالادستی (Qian, 2011:91) تلقی می‌شود که نقش غیرقابل‌انکاری در دستیابی به اهداف ذکرشده، خواهد داشت و این‌سند راهبردی بایستی با در نظرگیری تفاوت‌ها و مکان‌محوری (Barca et al, 2012:135) به اثربخشی فعالیت‌ها و ظرفیت‌های روستایی در قالب سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی صحیح، منجر شود (Bailoa & Cravo, 2012:77). در همین راستا، بازساخت فضایی^۲ در نواحی روستایی مبتنی بر تحول در روابط، جریان‌ها و ارتباطات اقتصادی و اجتماعی نواحی روستایی با نواحی شهری پیرامون با تأکید بر توسعه درون‌زا (تحول اقتصادی و اجتماعی در درون روستاها) و در چارچوب توسعه یکپارچه فضایی و نیاز به بهره‌گیری از محرک و فرصت‌های بیرونی، مطرح شده‌است (Long and Liu, 2016:338). در حال حاضر، نگاه جهانی به برنامه‌ریزی روستایی تغییر کرده و برنامه‌ریزان با دیدگاه نقادانه به مفهوم توسعه روستایی، آن را در قالب رویکردی یکپارچه به توسعه سرزمین با

و تصمیمات متناسب در عرصه توسعه هستند (Chen and Hsu, 2018:3). در عرصه سیاست‌گذاری، بایستی به سمت آینده‌نگری استراتژیک^۱ حرکت کرد که سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی را محدود به زمان حال یا آینده مختوم (ادامه روند موجود در آینده) نمی‌داند و در پی مداخله در آینده با تدوین سیاست‌های مطلوب بر پایه نیروهای پیشران است (Pragera & Wiebe, 2021:3; Chevallier et al, 2021:3). شناسایی محیط پیرامونی و روابط درون‌سیستم، اولین گام در مطالعات حوزه آینده پژوهشی است و براین‌اساس در کنار پیشران‌های عمومی که بیشتر بر روندهای بیرونی اثرگذار با دامنه فرامنطقه‌ای (برای مثال: جهانی‌شدن، نفوذ حوزه دیجیتال)، تکیه دارد و تغییر آن‌ها در عرصه محلی بسیار دشوار است، نیاز است پیشران‌های ویژه و محلی در عرصه برنامه‌ریزی توسعه روستایی نیز، شناسایی شود (Ghişă et al, 2013:1103). در مجموع، پیشران‌ها، کلید تسهیل حل مشکلات و چالش‌های آتی فرایند توسعه هستند (بهشتی و زالی، ۱۳۹۰: ۴۴). پیشران‌ها، لازمه ارتقای شایستگی و مطلوبیت مدیریت پایدار (Echeverria, 2021:4)، عامل متحول‌سازی و نوسازی محیط‌های روستایی (Chen and Huang, 2022:8)، عامل ایجاد تغییر (Chen and Hsu, 2018:3)، عامل پیش‌بینی، شناسایی و شکل‌دهنده آینده (Bourgeois and Sette, 2017:4)، خنثی‌کننده بازدارنده‌ها و موانع توسعه روستایی (Long and Liu, 2016:386)، ویژه‌بودن عملکرد در شرایط فضایی و زمانی و شرایط اقتصادی و اجتماعی (Bürgi et al, 2004:857) و دارای ماهیتی چندوجهی، عملکردی درهم‌تنیده و متقابل، دارای عدم قطعیت (Ferrari, 2022:3) هستند.

منطقه‌ای پیشین به‌واسطه عدم در نظرگیری فرایندهای اساسی، محرک‌های کلیدی و طی یک روند خطی (رکن‌الدین افتخاری و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۲۷؛ زیاری و محمدی، ۱۳۹۵: ۶۹)؛ شناسایی و برنامه‌ریزی بر پیشران‌ها در فرایند برنامه‌ریزی آمایش سرزمین را به ضرورتی، مبدل کرده که موجب افزایش انعطاف‌پذیری و اثربخشی اجرای این اسناد بالادستی می‌شود (موسوی و همکاران، ۱۳۹۷: ۶۵).

در عرصه داخلی مطالعات حوزه آمایش و آینده‌نگری محدوده بوده و مطالعات بیشتر بر آسیب‌شناسی تدوین، موانع حرکت در مسیر آمایش مناطق و سنجش وضعیت توسعه‌ای مناطق معطوف شده‌اند؛ اما به‌صورت مشخص، می‌توان به پژوهش امیدی شاه‌آبادی و همکاران (۱۳۹۸)، اشاره داشت که در آن عامل چشم‌انداز روستایی، آینده‌نگاری، محیط‌زیست، ساختار اقتصاد روستایی، حکمروایی روستایی، سناریوهای جایگزین، ویژگی‌های مناطق، آمایش سرزمین، مشارکت روستاییان، اصول توسعه فضایی روستایی، ظرفیت محلی و سرمایه اجتماعی، مدیریت روستایی و همگرایی-واگرایی بخش‌ها، مهم‌ترین عوامل کلیدی مؤثر بر طراحی الگوی آمایش فضاهای روستایی استان لرستان معرفی شده‌اند. همچنین در پژوهش رکن‌الدین افتخاری و همکاران (۱۳۹۸) نیز چارچوب سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی، نگرش به توسعه روستایی، قوانین و مقررات روستایی، درآمدهای نفتی و توسعه روستایی و منطبق‌بودن سیاست‌گذاری مبتنی بر سیاست‌پژوهی به‌عنوان پیشران‌های کلیدی مؤثر بر توسعه فضایی منطقه سه آمایش سرزمین کشور در نواحی روستایی آن شناسایی شده‌اند؛ اما در حوزه پژوهش‌های بین‌المللی، پیشران‌هایی از سطح فراملی تا سطح محلی، مشتمل بر توسعه شهرنشینی و شهرگرایی، دیدگاه حکمروایی و فرایند سیاست‌گذاری و مدیریت توسعه‌ای، نگرش‌ها، ارزش‌ها، مشارکت و انسجام محلی و اجتماعی، جهانی‌شدن در ابعاد اقتصادی و اجتماعی

تبعیت از طرح آمایش سرزمین و بر بستر توسعه پایدار دنبال می‌کنند (محمدی و همکاران، ۱۴۰۱: ۲۷۲؛ رکن‌الدین افتخاری و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۲۸). برنامه‌های آمایشی نیز بایستی به بهره‌برداری معقول از قابلیت‌ها و توان‌های محیطی، تزریق منافع توسعه‌ای، خروج از انزوا و واپس‌ماندگی نواحی روستایی، منجر شوند. خلق و تولید ارزش (رشد اقتصادی و بهره‌برداری)، حفظ ارزش ایجادشده (حفاظت) و توزیع مناسب (انسجام و عدالت)، اصول اساسی هستند که برنامه‌های آمایشی، می‌بایست در راستای آن‌ها تدوین و ارائه شوند تا به توسعه فضایی سرزمینی، منجر شوند (Medeiros, 2019:35). برنامه‌های آمایشی با ماهیت فضایی به‌واسطه تأکید بر پایداری توسعه دارای جهت‌گیری آینده‌نگرانه بوده و آینده‌نگری در تدوین و بررسی آن‌ها، الزامی انکارناپذیر است (Liu and Zhou, 2021:2).

گنتلی^۱ (۲۰۱۱) بر لزوم مطالعات آینده‌پژوهانه در طرح‌های تدوین‌شده با ماهیت فضایی به‌واسطه کلی‌گرایی این طرح‌ها و عدم‌توجه و در نظرگیری عدم قطعیت‌ها، تأکید دارد (Geneletti, 2012:4). غفلت از نیروهای کلیدی و پیشران در فرایند توسعه باعث تضعیف تدریجی آن‌ها و درنهایت تأثیرگذاری منفی آن‌ها بر کل سیستم می‌شود (بهشتی و زالی، ۱۳۹۰: ۴۴). بر همین اساس امیدی شاه‌آبادی و همکاران نیز (۱۳۹۸)، پیوند آینده‌پژوهشی و آمایش را در مرحله اجرای طرح می‌دانند (امیدی شاه‌آبادی و همکاران، ۱۳۹۸: ۹۸)؛ بنابراین می‌توان، هدف مطالعات حوزه آینده پژوهشی در مطالعات آمایش سرزمین را یافتن پیشران‌های توسعه‌ای دانست (گودرزی و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۴۴)؛ زیرا با توجه به عدم قطعیت‌های فراوان در آینده سرزمینی و وجود رخدادهای گوناگون، مواجهه با این رخدادهای اثرگذار در توسعه فضایی سرزمین، بخش‌ها و سازمان‌ها و نیز تجربیات مرتبط با شکست یا عدم‌اجرای‌شدن مؤثر طرح‌های توسعه

قرار گرفته است. در مطالعات انجام گرفته، ماهیت پیشران‌ها، هم مثبت و هم منفی است؛ اما آنچه در پژوهش‌های پیشین به‌ویژه در عرصه داخلی مورد غفلت واقع شده و پژوهش حاضر بر آن تأکید دارد، شناسایی و تحلیل عملکرد پیشران‌هایی است که به‌صورت محلی و ویژه‌تر بر منطقه مورد مطالعه اثرگذار بوده و همچنین افزودن ماهیت فضایی به شناسایی و تأیید پیشران‌های اثرگذار است.

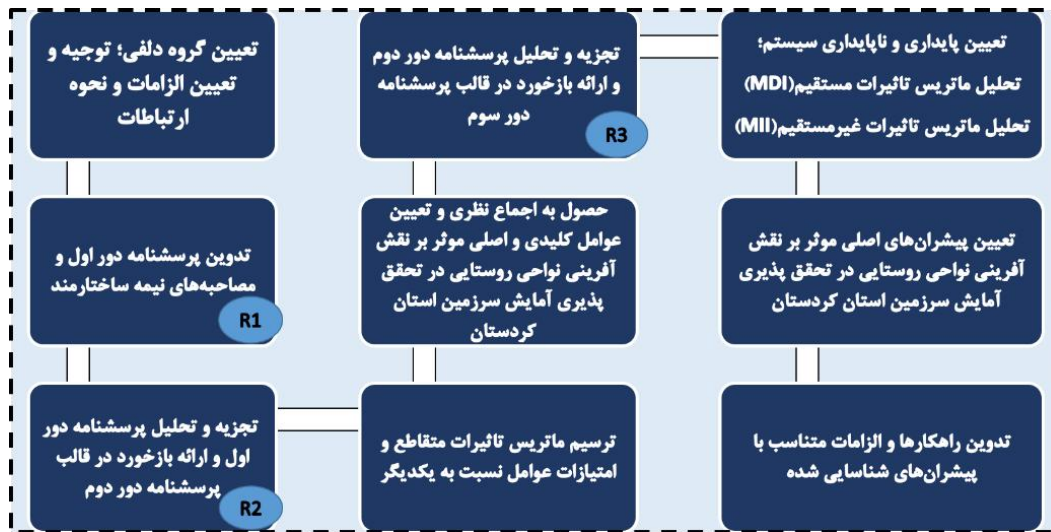
روش تحقیق

پژوهش کاربردی حاضر با ماهیتی کیفی مبتنی بر رویکردی اکتشافی (شناسایی پیشران‌ها) و با روشی توصیفی-تحلیلی مبتنی بر گردآوری داده‌ها در بخش نظری با منابع اسنادی در جهت کسب بینش نظری لازم و در بخش عملی با تکنیک دلفی مبتنی بر مصاحبه نیمه‌ساختارمند و توزیع پرسشنامه، انجام گرفته است. بر مبنای چارچوب‌های تکنیک دلفی، نیاز به تشکیل تیم دلفی پژوهش بود که به روش هدفمند، ۲۱ نفر از متخصصان اجرایی (کارشناسان اجرایی دستگاه‌های توسعه‌ای دخیل در روند تصویب طرح آمایش سرزمین استان و طرح توسعه اقتصادی و اشتغال‌زایی روستایی استان) (انتخاب بر مبنای مدرک تحصیلی، سابقه مدیریت و تسلط و حسن شهرت و معرفی توسط مدیرکل) (۱۱ نفر)، متخصصان علمی عرصه توسعه به‌ویژه توسعه روستایی استان (افراد دست‌اندرکار در تدوین طرح‌های توسعه روستایی استان کردستان به‌ویژه طرح توسعه اقتصادی و اشتغال‌زایی و دارای تحصیلات تخصصی و پژوهش‌های متعدد در عرصه توسعه روستایی استان) (۶ نفر)، دهیاران نمونه استان (۲ نفر) و مجریان تهیه و تدوین طرح آمایش سرزمین استان (۲ نفر)، تشکیل شد. رسیدن به اصل اجماع در طی سه راند پرسشنامه و ارائه بازخوردها به گروه دلفی صورت گرفت (معیار اجماع، دستیابی به

توسعه ارتباطات و اقتصاد دیجیتال، تحول روابط روستا-شهری، قابلیت‌های طبیعی، مصرف‌گرایی و دیدگاه رشدگرایانه، توسعه بازارها و بهبود وضعیت دسترسی، تأمین مالی، کیفیت زیرساختی، تغییرات اقلیمی، صنعتی‌شدن، توسعه اقتصادی غیرکشاورزی و تنوع‌بخشی به اقتصادی روستاها، رقابت‌پذیری منطقه‌ای مبتنی بر نوآوری و ورود تکنولوژی، ظهور نیروی زنان، فقر، توسعه اقتصادی غیرکشاورزی و تنوع‌بخشی به اقتصاد روستاها، امنیت غذایی، تحولات جمعیت‌شناختی، تغییرات جمعیتی، الگوهای مهاجرت، دسترسی به بازارها و نیاز به توسعه یکپارچه و درون‌زا در ارتباط با محیط بیرونی که به ایجاد فرصت‌ها و تهدیدهای بسیاری در نواحی روستایی در راستای تحول اقتصادی و اجتماعی منجر شده‌اند؛ به‌عنوان محرک‌های کلیدی و فرایندهای اساسی تغییر و تحولات روستایی و اثربخشی اجرای طرح‌های توسعه‌ای با ماهیت فضایی، معرفی شده‌اند (Diao Zul Fahmi & Destila Sari, 2020:3 Zang et Berdegu et al, 2014: 14 et al, 2019:141 Erokhin ;Hay & Pearce, 2014:214؛ al, 2021: 9, Long & Liu, 2016: ؛ et al, 2014: 20 Dadashpoor & Nierodzińska, 2016: 451-338 Menzori ؛ Kruseman et al, 2020:2 Ahani, 2021:6 Predișcan ؛ Long et al, 2011:1094 et al, 2021:105 et al , 2013: 236). بررسی مطالعات پیشین، نشان بر پیچیده‌بودن عملکرد پیشران‌ها به‌عنوان نیروهای جریان‌ساز، تحول و تغییر دارد. ماهیت پیچیده‌ای که به‌واسطه درهم‌تنیده‌بودن و عملکرد متقابل و اثرپذیری و اثرگذاری متقابل پیشران‌ها از یکدیگر شکل می‌گیرد. این امر نیز نیاز به دید جامع را در شناسایی و بررسی وضعیت عملکرد پیشران‌ها، ضروری می‌سازد. در این مطالعات، عموماً پیشران‌های شناسایی‌شده، طیفی از پیشران‌ها در همه ابعاد و عناصر مؤثر بر توسعه و بهبود سیستم را دربر می‌گرفتند؛ اما اهمیت پیشران‌های اقتصادی، مدیریتی و سیاست‌گذاری و اثرگذاری آن‌ها در فرایند توسعه و بهبود، بیشتر جلوه‌گر و مورد تأیید

پاسخ‌ها)، قرار داده شد تا چنانچه نیاز به اصلاحات و تغییراتی وجود دارد، این امر انجام گیرد. پس از حصول اجماع نظری (در سه راند)، در ادامه به منظور مقایسه وضعیت اثرگذاری و اثرپذیری این متغیرهای کلیدی و ترسیم وضعیت آینده در ماتریس اثرات متقاطع، تعداد محدودتری از کارشناسان به مقایسه و ارزش‌گذاری پرداختند که به دنبال اتمام این مرحله، اجماع نظری سایر کارشناسان نیز با وضعیت ارزش‌گذاری انجام شده، حاصل آمد. براساس این اصل که روندها، اتفاق‌ها و در مجموع پیشران‌ها مستقل از یکدیگر عمل نمی‌کنند (*Bañuls & Turoff, 2011: 1581*)؛ در تکنیک تحلیل اثرات متقاطع، از طریق بررسی خروجی (دوبه‌دو) متغیرهای مؤثر (در سطر و ستون)، احتمالات پدیده در آینده ترسیم می‌شود (ملک‌زاده و همکاران، ۱۳۹۵: ۴۰؛ ۶۲۷: *Asan et al, 2007*). این روش کیفی، موجب شناسایی روابط محرکان و پیشران‌های اصلی و نحوه اثرپذیری و اثرگذاری آن‌ها بر یکدیگر می‌شود (*Omran, 2014: 39*). نرم‌افزار میک‌مک نیز در جهت انجام محاسبات پیچیده ماتریس تحلیل اثر متقاطع طراحی شده است. میزان ارتباط متغیرها با اعداد بین صفر تا سه سنجیده می‌شود. عدد صفر به منزله «عدم تأثیر»، عدد یک به منزله «تأثیر ضعیف»، عدد دو به منزله «تأثیر متوسط»، عدد ۳ به منزله «تأثیر زیاد» و در نهایت حرف p به منزله وجود رابطه بالقوه بین متغیرها است. سایر مراحل انجام تا رسیدن به پیشران‌ها در شکل زیر (۱)، ذکر شده است.

میانگین‌های بیشتر از ۳،۵ و مد پاسخ‌های بیشتر از ۳ و درصدهای پاسخ‌گویی بیشتر از ۶۵ درصد کل پاسخ‌گویان به گزینه‌های ۵ (کاملاً موافقم؛ ۴- موافقم و ۳- موافقت در حد متوسط). در راند اول، سؤال کلی متناسب مطرح (مبتنی بر عوامل مؤثر بر توان‌افزایی نواحی روستایی استان در راستای نقش‌آفرینی در تحقق اهداف و مأموریت‌های سند آمایش)، زایش ایده‌ها و توفان مغزی در راستای ابراز نظرات و دیدگاه‌ها انجام، پاسخ‌ها سازماندهی، نظرات مشابه ترکیب و موضوعات حاشیه‌ای، حذف شدند. آنالیز پاسخ‌های اولین راند، براساس کدبندی کیفی صورت گرفت. هر کد که متغیر کلیدی شناسایی شده‌ای را در برمی‌گیرد، نشان‌دهنده ادغام پاسخ‌های ارائه‌شده مشابه یا پاسخ‌هایی است که به موضعی مشترک اشاره داشتند. نتیجه نهایی مرحله اول (Q1)، مشخص شدن تم‌ها یا به عبارتی شناسایی اصلی‌ترین متغیرهایی بود که در راند دوم (Q2)، به پرسشنامه دارای ساختار، بدل و از گروه دلفی خواسته شد تا موافقت یا مخالفت خود و میزان آن را با هر عنوان (متغیرهای کلیدی) با استفاده از مقیاس لیکرت (۱. کاملاً مخالفم، ۲. مخالفم، ۳. تاحدی موافقم، ۴. موافقم، ۵. کاملاً موافقم) اعلام دارند و به عبارتی، کمیت‌پذیر کنند. در راند سوم (Q3)؛ پرسشنامه‌ها دوباره در اختیار اعضای گروه دلفی مبتنی بر ارائه اطلاعات مرتبط با پاسخ‌های دور قبلی (میانگین، درصد پاسخ‌ها و مد

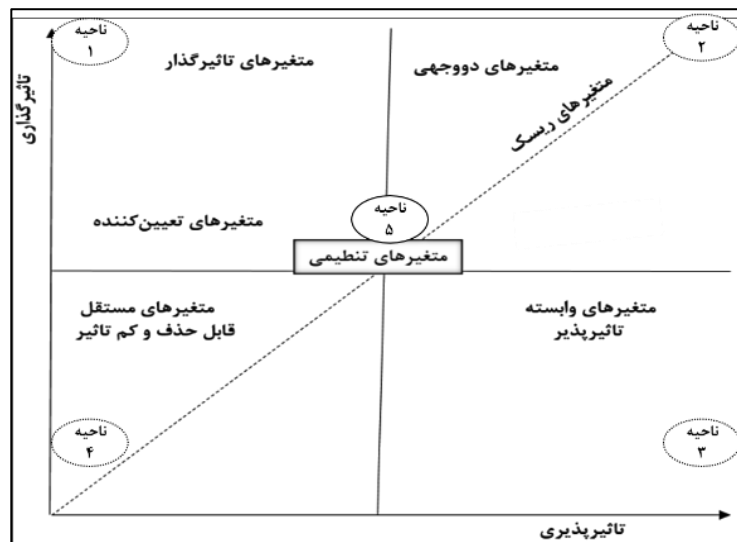
شکل ۱: فرایند انجام پژوهش به منظور شناسایی و تحلیل عوامل اصلی و پیشران‌های توسعه‌ای مؤثر بر تحقق‌پذیری توسعه روستایی در طرح آمایش سرزمین استان کردستان

تهیه و ترسیم: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱

پایدار است. در این سیستم، متغیرها در حول محور قطری صفحه، پراکنده هستند و متغیرها در اکثر مواقع حالت بینابینی از تأثیرگذاری و تأثیرپذیری را نشان می‌دهند که ارزیابی و شناسایی عوامل کلیدی را بسیار مشکل می‌کند. در این حالت دسته چهارم، متغیرها در منطقه ریسک یا دوجبهی و دسته پنجم، متغیرهای تنظیمی نیز اضافه می‌شوند (شکل ۲) (تقیلو، ۱۳۹۶: ۸۶؛ ظاهری و همکاران، ۱۳۹۹: ۴۹؛ Dewangan et al, 2015: 418؛ Godet, 2008: 189؛ Sirius et al, 2003: 22؛ Anam et al, 2022: 3)

در روش تحلیل اثرات متقابل، تحت نرم‌افزار میک‌مک در مجموع دو نوع از پراکنش تعریف شده که به نام سیستم‌های پایدار و سیستم‌های ناپایدار معروف هستند:

در سیستم‌های پایدار، متغیرها دارای تأثیرگذاری بالا و برخی دارای تأثیرپذیری بالا هستند و مجموعاً سه دسته متغیر قابل مشاهده است: متغیرهای بسیار تأثیرگذار بر سیستم (عوامل کلیدی)، متغیرهای مستقل و متغیرهای خروجی سیستم در مقابل، در سیستم‌های ناپایدار، وضعیت پیچیده‌تر از سیستم‌های

شکل ۲: نمودار تأثیرگذاری و تأثیرپذیری متغیرها و موقعیت‌های حاصل در روش تحلیل ساختاری در نرم‌افزار میک‌مک (مأخذ: ظاهری و همکاران، ۱۳۹۹: ۴۹؛ برومند و همکاران، ۱۳۹۴: ۳۵) (Anam et al, 2022:3; Sirius et al, 2003:22; Godet, 2008:189; Dewangan et al, 2015: 418)

یافته‌های پژوهش

ویژگی‌های کلی ماتریس

در ابتدا تحلیل اولیه داده‌ها، نشان‌دهنده آن است که با توجه به ابعاد ماتریس، در مجموع ۳۶۰۰ گزینه برای ماتریس وجود داشت که از این تعداد ۱۰۵۳ خانه ماتریس، صفر، یعنی عوامل از همدیگر تأثیری نپذیرفته یا بر همدیگر تأثیری نخواهند داشت. در مقابل ۸۲۳ خانه دارای مقدار ۱، به معنی تأثیرپذیری با تأثیرگذاری اندک، ۹۹۵ خانه دارای مقدار ۲، به

معنی تأثیرگذاری یا اثرپذیری متوسط و ۷۲۹ خانه نیز دارای مقدار ۳ یعنی اثرپذیری یا اثرگذاری زیاد بین عوامل هستند که در مجموع ۲۵۴۷ خانه از ماتریس برابر با ۷۱٫۳ درصد از کل ارزیابی‌ها دارای تأثیر بر یکدیگر ارزیابی شده‌اند که این وضعیت پیچیده روابط متغیرهای شناسایی شده را نشان می‌دهد و همچنین رسیدن به مقدار ۹۹ درصد مطلوبیت و بهینگی، پس از دوبار چرخش، نشان از ارتباط درونی مطلوب پاسخ‌های ارائه شده دارد (جدول ۱).

جدول ۱: داده‌های اولیه تحلیل ماتریس اثرات متقابل و درجه مطلوبیت و بهینگی آن

اندازه ماتریس	تعداد تکرار	صفرها	یکها	دوها	سه‌ها	کل	درجه پرشدگی	چرخش	وابستگی	تأثیر
۶۰*۶۰	۲	۱۰۵۳	۸۲۳	۹۹۵	۷۲۹	۲۵۴۷	۷۰٫۷	۱	٪۹۸	٪۹۶
								۲	٪۹۹	٪۹۸

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱

در ابتدا با بررسی وضعیت توزیع متغیرهای اصلی شناسایی شده که برآیندی از چگونگی اثرپذیری و اثرگذاری آن‌ها بر یکدیگر است، می‌توان دریافت که متغیرهایی در چهار مقیاس محلی، منطقه‌ای، ملی و به‌واسطه موقعیت مرزی و استراتژیک آن در عرصه فراملی (اقلیم کردستان عراق) بر توان‌افزایی نواحی

روستایی در راستای نقش‌آفرینی مؤثر در مسیر تحقق اهداف و مأموریت‌های سند آمایش استان کردستان، اثرگذار هستند (جدول ۲). با توجه به تعدد عوامل اصلی شناسایی شده (۶۰ متغیر) و نحوه ارتباطات آن‌ها بر مبنای نحوه پراکنش در صفحه پراکندگی مبتنی بر وجود متغیرهای دووجهی مخاطره‌آمیز، تنظیمی و

مداخلات روستایی خواهند داشت. همچنین، بعد اقتصادی نیز به واسطه مرزی و محروم بودن روستاها و اهمیت شاخصه‌های اقتصادی در بقا و حیات روستاها در وضعیت نامناسب معیشتی کنونی روستاییان، اهمیت انکارناپذیری در تغییرات ساختاری و کارکرد روستاهای استان در راستای هر نوع تغییر و تحولی دارند. هرچند وجود متغیرهایی از دیگر ابعاد شناسایی شده با ماهیت کالبدی، اجتماعی، فضایی و طبیعی در این ناحیه، پیچیدگی، ارتباطات متقابل، اثرگذاری همه ابعاد اصلی شناسایی شده و دید سیستمی را لازمه حرکت اثربخش و نقش‌آفرینی روستاهای استان کردستان در تحقق سند راهبردی آمایش سرزمین می‌کند. در این ناحیه، متغیرهای مرتبط با مدیریت کلان توسعه‌ای در عرصه ملی و سپس در سطح استان کردستان قرار گرفته‌اند. همچنین، قرارگیری متغیر مرتبط با نفوذ و جذب تقاضای بازار اقلیم کردستان عراق نیز به‌عنوان یک متغیر اثرگذار برون‌منطقه‌ای در این ناحیه، نشان از اهمیت بهره‌گیری از فرصت‌های بیرونی و اثرگذاری بازار پرمصرف و پرجاذبه اقلیم کردستان عراق برای استان کردستان دارد که در سند راهبردی آمایش سرزمین نیز متناسب با ظرفیت‌های متعدد استان کردستان، بسیار بر آن تأکید شده است. شباهت‌های قومی، قدرت دیپلماسی و سابقه دیرینه تجاری، می‌تواند محرکی سازنده در راستای حرکت در تحقق این متغیر اصلی باشد. ترکیب متغیرهای تجمع‌یافته نشان می‌دهد در حوزه مدیریتی، در دو سطح ملی و استانی، تأکید بر ثبات محیط کسب‌وکار و شاخصه‌های اقتصادی کلان کشور و سپس سطح استان و نیز مدیریت یکپارچه و نظارت و ارزشیابی بر روند اجرایی شدن سند راهبردی آمایش استان به‌عنوان یک سند بین‌بخشی و چندوجهی است. همچنین تعیین متغیرهایی مرتبط با اهمیت‌یافتن

پراکنش متغیرها در حول محور و به سمت انتهای نمودار (شکل ۴)، می‌توان دریافت که پیچیدگی و درهم‌تنیدگی ارتباطات متقابل پیشران‌ها و نیز وضعیت حساس، ناپایدار و شکننده‌ای در ارتباط با توان‌افزایی نواحی روستایی در راستای نقش‌آفرینی مؤثر در مسیر تحقق اهداف و مأموریت‌های سند آمایش استان کردستان وجود دارد. همچنین با توجه به چندوجهی بودن سازه توسعه و جامعیت ماهیت سند راهبردی آمایش سرزمین، متغیرهای اصلی شناسایی شده در قالب ابعاد اصلی فعالیت و پایداری نظام سکونتگاه‌های روستایی در حوزه‌های اقتصادی (بیشترین تعداد برابر با ۳۷ درصد)، اجتماعی (۲۰ درصد)، مدیریتی (۲۲ درصد)، کالبدی (۴ درصد)، طبیعی (۷ درصد) و فضایی (با توجه به جنبه آمایشی مطالعات) (۱۰ درصد) هستند؛ بنابراین توان‌افزایی نواحی روستایی در راستای نقش‌آفرینی مؤثر در مسیر تحقق اهداف و مأموریت‌های سند آمایش استان کردستان، نیازمند یک مدیریت جامع، یکپارچه و دید سیستمی و هماهنگی کمی و کیفی اجزا و عناصر این سیستم است.

ناحیه اول (متغیرهای ورودی یا کلیدی): متغیرهای قرار گرفته در این ناحیه، متغیرها یا عواملی هستند که به‌عنوان متغیرهای کلیدی، میزان اثرگذاری آن‌ها بیشتر از تأثیرپذیری‌شان بوده و حرکت به سمت پویایی و ثبات سیستم به آن‌ها وابسته است؛ بنابراین برنامه‌ریزی، کنترل و سازماندهی این متغیرها، بسیار مهم است. در این ناحیه، ۱۸ متغیر برابر با ۳۰ درصد کل متغیرهای شناسایی شده قرار گرفته‌اند و بیشترین تعداد آن‌ها با ماهیت مدیریتی و سپس اقتصادی هستند. قدر مسلم، با توجه به فقدان بخش خصوصی توانمند و عدم توسعه ظرفیتی جامعه محلی روستایی استان کردستان، نهادهای دولتی به‌عنوان اصلی‌ترین متولیان توسعه‌ای با اهمیت‌ترین نقش را در تغییرات و

ناحیه دوم (متغیرهای دووجهی): این‌ها متغیرهایی هستند که هم اثرپذیر بوده و هم اثرگذار هستند؛ بنابراین دارای طبیعتی ناپایدار هستند که هر عمل و تغییری بر آن‌ها اگر دارای تأثیر مثبت باشد، تأثیرات مثبت و اگر دارای تأثیرات و بازتاب منفی باشد، تأثیرات و بازتاب‌های منفی را بر سیستم تحمیل می‌کند. بایستی توجه داشت که این‌ها متغیرها یا عواملی هستند که توان زیادی برای قرارگیری در بین عوامل تأثیرگذار (ناحیه ۱) داشته و می‌توانند با تداوم وضعیت در بین عوامل تأثیرگذار قرار گرفته و به مانند آن‌ها در پایداری یا ناپایداری سیستم، نقش‌آفرینی کنند. در این ناحیه، ۲۰ متغیر برابر با ۳۳,۳ درصد از کل متغیرهای شناسایی‌شده جای گرفته‌اند (بیشترین تعداد در میان موقعیت‌های صفحه پراکندگی). بیشترین تعداد متغیرهای تجمع‌یافته در این ناحیه با ماهیتی اقتصادی (۵۰ درصد) و سپس متغیرهای با ماهیتی مدیریتی (۲۰ درصد) هستند. متغیرهایی با ماهیت فضایی (۱۵ درصد)، طبیعی (۱۰ درصد) و کالبدی (۵ درصد) نیز سایر متغیرهای تشکیل‌دهنده این ناحیه هستند. با توجه به ماهیت و حساسیت این موقعیت، ترکیب و تعداد بالای متغیرهای تجمع‌یافته می‌تواند به نیاز به عملکرد سیستمی، مدیریت یکپارچه و درنظرگیری همه متغیرها به‌واسطه اثرپذیری و اثرگذاری آن‌ها از یکدیگر در یک مجموعه هم‌افزا در راستای تحول روستایی استان کردستان به‌منظور نقش‌آفرینی معنی‌دار در تحقق اهداف و مأموریت‌های سند راهبردی آمایش سرزمین آن پی‌برد. جهت‌گیری متغیرهای اقتصادی مرتبط با بهره‌گیری از موقعیت تجارت مرزی به‌واسطه وجود سازه‌های اثرگذاری همچون بازارچه مرزی، گمرک رسمی، مناطق آزاد اقتصادی، شهرک‌های صنعتی هم‌جوار مرز و توسعه کسب‌وکارهای خرد و اشتغال زنان، ایجاد محیط کسب‌وکار حمایت‌کننده در سطح منطقه، بهره‌گیری از توان‌های بکر در عرصه

جایگاه توسعه روستایی در نظام توسعه‌ای و دیدگاه فلسفی و رویکرد توسعه روستایی در کشور، بازتابی از ضعف و روند نامطلوبی میدانی (اجرا) و نظری (تدوین برنامه و مسیر توسعه) توسعه روستایی کشور است. در حوزه اقتصادی، جهت‌گیری متغیرها مرتبط با مدیریت زنجیره‌های فعالیت‌ها، تأمین پایدار منابع مالی، برندسازی و توسعه بازار و درنهایت خلق و بازچرخانی ارزش‌افزوده در نواحی روستایی استان مبتنی بر پروژه‌ها و راهکارهای پیشنهادی در سند آمایش استان است که قدرمسلم با وجود ظرفیت‌های متعدد تولیدی و ارزش‌افزایی در سطح روستاهای استان، می‌توانند قدرت نقش‌آفرینی روستاهای استان را در سند آمایش افزایش داده و نقش مهمی در رسیدن به مأموریت‌های تعریف‌شده این سند در استان داشته باشند. جدای از تأمین زیرساختی‌های عمومی، نیاز است در راستای انجام فعالیت‌های تخصصی و بهره‌گیری مؤثر از مزیت‌های رقابتی و نسبی، نیازسنجی و تأمین زیرساخت‌های تخصصی در مناطق روستایی متناسب با ظرفیت‌های آن‌ها صورت گیرد که این امر نیز در حوزه کالبدی به‌عنوان یک متغیر مهم و کلیدی، در این ناحیه تجمع یافته است. در حوزه طبیعی، تأکید اصلی بر مدیریت زیست‌محیطی و بهره‌گیری پایدار از منابع طبیعی است که هویت توسعه روستایی و ماهیت روستاهای استان کردستان هستند و بدون این توان‌های طبیعی، توسعه روستایی و حتی سند آمایش استان کردستان تهی از واقعیت خواهد شد و تنها بر روی کاغذ خواهد ماند. همچنین تأکید بر ایجاد بسترهای مورد نیاز و ایجاد فضای توسعه‌ای مبتنی بر رقابت‌گرایی و ایجاد مناطق هم‌گن عملکردی، به‌عنوان یک متغیر کلیدی با ماهیت فضایی و هسته دیدگاه‌های آمایشی محرک و نیاز بسیار مهمی در راستای حرکت در مسیر سند آمایش سرزمین است که در این ناحیه قرار گرفته است.

(نواحی ۱ و ۲) دارد. در این ناحیه ۱۵ متغیر برابر با ۱۵ درصد از کل متغیرها جای گرفته‌اند. ماهیت متغیرهای تجمع‌یافته برابر با ۴۶,۷ با ماهیت اجتماعی، ۳۳,۳ با ماهیت اقتصادی و ۲۰ درصد با ماهیت فضایی است. متغیرهای تجمع‌یافته برآیندی از اثرگذاری متغیرهای ناحیه ۱ و ۲ و نتایجی هستند که در صورت اثرگذاری اثربخش این متغیرها، می‌توانند در عرصه اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و فضای توسعه‌ای نواحی روستایی استان کردستان به‌ویژه در حوزه سرمایه و نشاط اجتماعی و ساماندهی فضای کمیاب توسعه‌ای، حاصل شده یا از میان بروند و خود به‌عنوان محرک و تسهیل‌کننده توان‌افزایی و عملکرد اثربخش نواحی روستایی در راستای حرکت در مسیر اهداف سند آمایش استان کردستان عمل کنند.

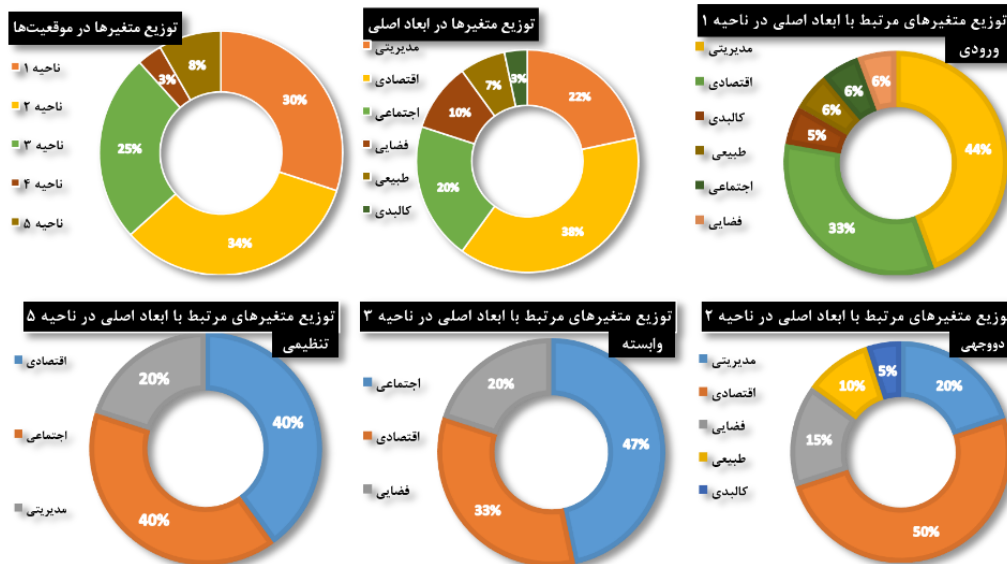
ناحیه چهارم (متغیرهای مستقل): این‌ها متغیرهایی هستند که قابل‌چشم‌پوشی بوده و متغیرهای کم‌تأثیر در عملکرد و وضعیت سیستم محسوب می‌شوند؛ زیرا ارتباط، تأثیرپذیری و تأثیرگذاری چندانی با سایر عوامل ندارند. در این ناحیه، تنها دو متغیر برابر با ۳,۳ کل متغیرها تجمع یافته‌اند. این امر (تعداد اندک)، نشان از اثرگذاری و اثرپذیری بالای متغیرهای شناسایی شده و ارتباطات متقابل و هم‌پیوندی بالای آن‌ها با یکدیگر دارد که مطابق با ماهیت چندوجهی، بین‌بخشی و فضایی تدوین و اجرای اثربخش طرح‌هایی با ماهیت آمایشی است. متغیرهای تجمع‌یافته مرتبط با اثرگذاری تغییرات اقلیمی موجود به‌عنوان یک کلان‌رشد جهانی و استحاله اجتماعی و فرهنگی نواحی روستایی با نواحی شهری استان، به‌عنوان یک روند منطقه‌ای هستند که با عملکرد اثربخش سایر متغیرها و با توجه به ظرفیت‌های متعدد طبیعی، اقتصادی و اجتماعی در نواحی روستایی استان، اثرگذاری و تشکیل آن‌ها کاهش و از میان می‌رود.

گردشگری و کشاورزی در راستای اشتغال‌زایی و تحول اقتصادی و نیز اقتصادی‌کردن مدیریت محلی (دهیاری‌های روستاها) در راستای بسیج منابع محلی در عرصه توسعه اقتصادی روستاها متناسب با پروژه‌های پیشنهادی در سند آمایش سرزمینی برای مناطق مختلف استان کردستان است. همچنین جهت‌گیری متغیرهای مدیریتی تجمع‌یافته نیز مرتبط با بهره‌گیری از قدرت و نفوذ دیپلماسی و چانه‌زنی در عرصه مدیریت داخلی و اقلیم کردستان عراق در راستای جذب منابع و توسعه بازار و حمایت و پشتیبانی اداری و نهادی در راستای بازآفرینی و تحول ساختاری-کارکردی نواحی روستایی استان در راستای افزایش توان نقش‌آفرینی و ارزش‌افزایی است. جهت‌گیری متغیرهای با ماهیت فضایی به ساماندهی و ایجاد ارتباطات روستا-شهری در یک مجموعه هم‌پیوند به‌عنوان یک هدف اصلی آمایشی از سند آمایش سرزمین اشاره دارد. متغیرهای با ماهیت طبیعی به مؤلفه مهم سند آمایش، یعنی کاربری اراضی به‌ویژه در حوزه اراضی مستعد روستایی و پیراشهری و نیز بهره‌وری از منابع آب استان به‌ویژه در حوزه سدهای متعدد استان که می‌توانند محرکی بسیار مهم در راستای تحول اقتصادی و اجتماعی نواحی روستایی پایاب آن شوند، اشاره دارند. در عرصه کالبدی تأکید بر مطلوبیت کالبد روستاها به‌عنوان بستر ساز فعالیت‌های روستایی و حرکت به سمت مسکن کارکردی است که می‌توانند زمینه‌ساز ایجاد روستاهای تولیدمحور و خروج از مصرف‌گرایی روستایی و تأکید صرف بر نقش اجتماعی (سکونت) مسکن روستایی باشد که همواره یکی از وجه تمایزهای آن با مسکن شهری، تولیدمحوری و کارکرد اقتصادی آن بوده است.

ناحیه سوم (متغیرهای وابسته یا نتیجه): این دسته از متغیرها به‌عنوان متغیرهای وابسته یا نتیجه، تأثیرپذیر بوده و وضعیت عملکرد و اثرگذاری آن‌ها وابستگی زیادی به تغییر در متغیرهای دووجهی و تأثیرگذار

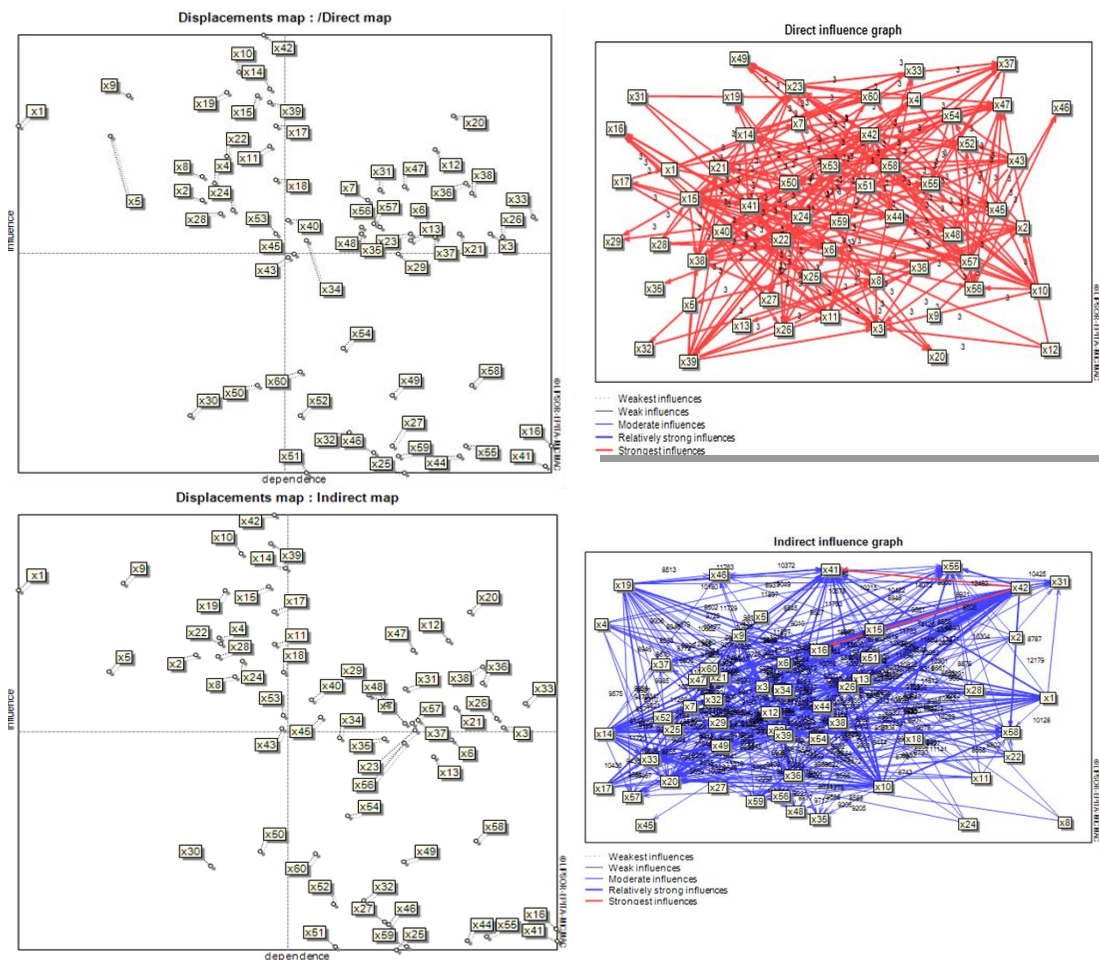
در میان روستاییان (ویژگی‌های شخصی کارآفرین) و در بُعد مدیریتی با تأکید بر مدیریت عملگرایی و تاب‌آورکردن معیشت و محیط‌های روستایی در برابر فشارها و بحران‌ها، به‌عنوان روان‌کننده و سرعت‌دهنده تحول ساختاری-کارکردی روستایی هستند و می‌توانند بسیاری از کمبود و ضعف‌ها را در محیط‌های روستایی مورد مطالعه پوشش داده یا اثرات منفی آن‌ها را کاهش دهند. هریک از متغیرهای نامبرده در این ناحیه، منطبق بر اصول و رویکردهای نوین مدیریت توسعه روستایی و نیازهای ضروری توانمندسازی محیط‌های روستایی استان کردستان در راستای بازآفرینی و نقش‌آفرینی مؤثر در چارچوب سند آمایش استان به شمار می‌روند. حلقه‌های مفقوده‌ای هستند که می‌توانند زنجیره عملکرد سایر بازیگران صحنه گسترده تحول ساختاری و کارکردی و توان‌افزایی محیط‌های روستایی استان کردستان را به یکدیگر متصل کنند.

ناحیه پنجم (متغیرهای تنظیمی): این متغیرها عواملی روان‌کننده و بسترساز هستند که با قرارگرفتن در نزدیکی مرکز ثقل نمودار با بهره‌گیری اثربخش و فعال‌سازی آن‌ها حرکت به سمت پایداری سیستم با سهولت و سرعت بیشتری انجام خواهد گرفت و در صورت عدم اصلاح، شاهد ناپایداری بیشتر در آینده خواهیم بود. متغیرهایی که با توجه به وضعیت قرارگیری در صفحه پراکنش (شکل ۴) در صورت برنامه‌ریزی و بهره‌مندی مؤثر از آن‌ها قابلیت تبدیل به متغیرهای کلیدی (ناحیه ۱) را دارند. ۵ متغیر برابر با ۸،۳ درصد کل متغیرهای شناسایی‌شده در این ناحیه تجمع یافته‌اند. ماهیت متغیرهای تجمع‌یافته مرتبط با ابعاد اقتصادی، اجتماعی و مدیریتی هستند. متغیرهایی که در بُعد اجتماعی با تأکید بر سرمایه اجتماعی و توسعه مشارکتی در متغیرهای با ماهیت اقتصادی با تأکید بر کسب‌وکارهای تعاونی و توسعه کارآفرینی و نوآوری در محیط‌های روستایی (محیط کارآفرینی) و

شکل ۳: وضعیت توزیع متغیرهای اصلی در صفحه ماتریس تأثیرات متقاطع

تهیه و ترسیم: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱

شکل ۴: نحوه پراکنش متغیرها حاصل از ماتریس روابط مستقیم (بالا) و غیرمستقیم (پایین) تأثیرگذاری و تأثیرپذیری

تهیه و ترسیم: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱

ماهیت بعد اقتصادی، حرف S به ماهیت بعد اجتماعی، حرف F به ماهیت بعد کالبدی، حرف N به ماهیت بعد طبیعی و حرف O به ماهیت بعد فضایی اشاره دارد). قبل از وارد شدن به بحث پیشرانها با توجه به مقدار اثرپذیری و اثرگذاری شاخص‌ها، می‌توان پی برد که در شاخص‌های با ماهیت اقتصادی، طبیعی، مدیریتی و کالبدی، اثرگذاری بیشتر از اثرپذیری و در شاخص‌های اجتماعی و فضایی، اثرپذیری بیشتر از اثرگذاری بوده است. در این میان، با وجود اینکه شاخص اقتصادی دارای بیشترین متغیر بوده و نیاز اصلی توسعه روستایی استان کردستان به شمار می‌رود، این شاخص مدیریتی است که با اختلاف قابل توجهی از

در ادامه به منظور شناسایی پیشران‌های اصلی اثرگذار بر توان‌افزایی نواحی روستایی در راستای نقش‌آفرینی مؤثر در تحقق اهداف و مأموریت‌های سند آمایش سرزمین استان کردستان، با محاسبه امتیازات در ماتریس اثرگذاری و اثرپذیری مستقیم و غیرمستقیم به شرح جدول ۲ اقدام به رتبه‌بندی عوامل اصلی شناسایی شده، مطابق با امتیاز خالص نهایی آن‌ها در هر ماتریس (حاصل کم کردن مقدار اثرپذیری از اثرگذاری)، آن‌ها در جدول ۲ شد (امتیازات خالص منفی به معنی اثرپذیری بیشتر از اثرگذاری است). (برای هر عامل اصلی، نشانگری قرار داده شده که به ترتیب حرف M اشاره به ماهیت بعد مدیریتی و نهادی، حرف E به

عملکرد متغیرهای اثرگذار شناسایی شده هستند (در ناحیه ۱ و ۲) تا با ایجاد و شکل‌گیری، به‌عنوان روان‌کننده، هماهنگ‌کننده و سرعت‌دهنده عملکرد اثربخش سیستم عمل کنند.

به‌منظور تعیین پیشران‌های اصلی اثرگذار با توجه به ارتباطات پیچیده و اثرگذاری و اثرپذیری متقابل و نزدیک متغیرها، متغیرهایی که خالص اثرات مستقیم و غیرمستقیم آن‌ها مثبت بود، به‌عنوان پیشران‌های اصلی در نظر گرفته شدند که بر این اساس، ۲۹ پیشران مشخص و با توجه به مجموع نهایی مقدار تأثیرات مستقیم و غیرمستقیم، رتبه‌بندی شدند (با رنگ آبی در جدول ۲ مشخص شده‌اند). بیشترین پیشران‌های شناسایی شده، متعلق به شاخص مدیریتی با ۳۷٫۹ درصد و سپس، شاخص اقتصادی با ۳۴٫۴ درصد کل پیشران‌ها است. تجمع پیشران‌های با ماهیت اجتماعی با ۱۰٫۳، طبیعی با ۶٫۳، فضایی با ۶٫۳ و کالبدی با ۳٫۴ درصد؛ بار دیگر ارتباط درهم‌تنیده و متقابل پیشران‌های با ماهیت‌های اصلی توسعه روستایی را در راستای توان‌افزایی نواحی روستایی استان و نقش‌آفرینی مطلوب آن‌ها در تحقق‌پذیری اهداف و مأموریت‌های سند آمایش سرزمین آن، نشان می‌دهد. همین واقعیت نیز موجب شده تا پیشران مدیریت اجرایی یکپارچه و هم‌افزا در عرصه توسعه استان کردستان و اجرایی‌شدن سند آمایش (Mx1)، به‌عنوان رتبه اول دارای بیشترین مقدار اثرگذاری مستقیم و غیرمستقیم بر سایر پیشران‌ها باشد. در واقع، هم ماهیت توسعه روستایی و هم ماهیت سند آمایش سرزمین، چندوجهی هستند و ادامه روند مدیریتی بخشی و پروژه‌محور که منجر به هدررفت منابع و زمان و طی مسیرهای موازی و گاهاً متضاد نیز می‌شد، نمی‌تواند منجر به بسیج و کارایی امکانات، منابع جمعی و فردی بخش دولتی، خصوصی و محلی در راستای توان‌افزایی جوامع روستایی استان در راستای حرکت در مسیر تحقق اهداف و مأموریت‌های

سایر شاخص‌های اثرگذار قرار داشته و دارای اثرگذاری قاطعی بر عملکرد سایر شاخص‌ها است. در تبیین دلیل رقم‌خوردن این وضعیت، می‌توان به نظام برنامه‌ریزی تمرکزگرای کشور و وابستگی فراوان نواحی روستایی در همه امور و جنبه‌های توسعه به نهادهای دولتی، تصمیم‌ها و برنامه‌های آن‌ها به‌واسطه نبود نهادهای مردم‌نهاد و خصوصی حمایت‌کننده و عدم توسعه ظرفیتی و توانمندبودن جامعه روستایی اشاره کرد. همچنین سند آمایش سرزمین به‌عنوان سندی بین‌بخشی و سندی که اجرایی‌شدن آن نیازمند الزامات و بسترسازی‌های متعددی خواهد بود، در وهله اول، نیاز به عملکرد اثربخش نهادهای دولتی از عرصه برنامه‌ریزی تا اجرایی‌شدن پروژه‌های پیشنهادی دارد. همچنین شاخص اقتصادی با وجود تعدد متغیرها در میان شاخص‌های اثرگذار دارای کمترین میزان اثرگذاری خالص است. این وضعیت، نشان می‌دهد که متغیرهای مرتبط با این شاخص علاوه بر اثرگذاری، دارای اثرپذیری بالایی نیز هستند و این ماهیت دوگانه و حساس، توجه ویژه به مدیریت، کنترل و برنامه‌ریزی مطلوبیت عملکرد متغیرهای اقتصادی را در راستای توان‌افزایی نواحی روستایی استان کردستان و اجرایی‌شدن سند آمایش استان توسط نهادهای توسعه‌ای و مدیریتی ضروری می‌سازد، زیرا در غیر این صورت ناپایداری سیستم با سرعت بیشتری به‌واسطه عملکرد نامطلوب متغیرهای متعدد اقتصادی افزایش خواهد یافت. همچنین ماهیت شاخص‌های فضایی نیز که بازتابی از رویکرد آمایشی سند آمایش سرزمین استان هستند، در وهله اول در جهت به فعلیت درآمدن و عملکرد اثربخش، نیازمند مطلوبیت سایر متغیرها و در واقع، ایجاد یک فضای مناسب توسعه‌ای و مدیریت مناسب این فضای کمیاب هستند؛ بنابراین اثرپذیری آن‌ها بیشتر از اثرگذاری‌شان بوده و در شاخص‌های اجتماعی نیز متغیرهای شناسایی شده بازتاب و نتیجه

بهره‌گیری اثربخش و ارزش‌افزایی از توان‌های اقتصادی متعدد نواحی روستایی استان و تسلط واسطه‌گری به‌ویژه در مزیت‌های نسبی و رقابتی آن شکل گرفته و تا زمانی که نتوان مدیریت زنجیره‌ای را در تولیدات روستایی برقرار کرده و توسعه و نفوذ در بازار رقابتی موجود را با تأکید بر نام و نشان تولیدات استانی در حوزه‌های مختلف انجام داد، توسعه اقتصادی نواحی روستایی به‌عنوان بخش مهمی از فرایند توان‌افزایی توانمندسازی نواحی روستایی در راستای نقش‌آفرینی در مسیر تحقق اهداف و مأموریت‌های سند راهبردی آمایش استان و یکی از اهداف و الزامات مهم و محوری اجرایی‌شدن سند، محقق نخواهد شد؛ اما با توجه به ماهیت فضایی سند آمایش سرزمین، دو پیشرانی که با ماهیت فضایی، مشخص شده‌اند، عبارت‌اند از: ایجاد رقابت و منطقه‌گرایی عملکردی در استان کردستان (OX18) و توسعه هم‌پیوند و یکپارچه روستا-شهری (OX48). دو پیشرانی که از اهداف اصلی اجرایی سند آمایش و نشانی از اجرای مؤثر و اثربخش آن خواهند بود. حرکت به سمت رقابت‌گرایی و ایجاد مناطق عملکردی از اصول نوین و جدید توسعه و هسته آمایش فضایی بوده و حرکت در این مسیر به معنای بهره‌گیری مؤثر از ظرفیت‌ها به‌ویژه مزیت‌های نسبی و رقابتی، نگهداشت و جذب سرمایه‌ها و ایجاد تعادل و عدالت در فضای توسعه‌ای است. همچنین تحقق هم‌پیوندی و یکپارچگی عملکردی و ارتباطات روستا-شهری نیز موجب می‌شود تا روابط نابرابر و یکسویه غیرسازنده نواحی روستایی و شهری استان کردستان که مبتنی بر گسیل منابع و دارایی‌ها از نواحی روستایی به مراکز شهری و عدم حمایت مؤثر نواحی شهری از توسعه و پویایی نواحی روستایی است، از میان برود.

سند آمایش و اجرایی‌شدن پروژه‌های پیشنهادی آن باشد. پیشران دارای رتبه دوم اثرگذاری نیز دارای ماهیت مدیریتی با گرایش به مدیریت اقتصادی مؤثر مبتنی بر ثبات شاخص‌ها و محیط کلان کسب‌وکار کشور (MX9) است. درواقع، نمی‌توان توسعه روستایی استان کردستان را در خارج از چارچوب شرایط توسعه‌ای کشور جست‌وجو کرد و تلاطم‌های اقتصادی کشور در حوزه فضای کلی کسب‌وکار و شاخص‌های وابسته به آن راه‌اندازی و سرمایه‌گذاری در راستای تولیدمحوری، ارزش‌افزایی و بهره‌گیری از توان‌ها و فرصت‌های متعدد اقتصادی در نواحی روستایی استان را با ریسک بیشتری از وضعیت موجود روبه‌رو می‌سازد و کسب‌وکارهای نوپا را با شکست مواجه خواهد ساخت. اهمیت این امر به‌واسطه نیاز وضع موجود توسعه روستایی استان و تأکید بسیار سند آمایش بر توسعه اقتصادی، به‌عنوان مهم‌ترین پیش‌نیاز و محرک تحقق اهداف و مأموریت‌های سند آمایش استان است. رتبه سوم در میان پیشران‌های تعیین‌شده را پیشران اهتمام و محوریت سند آمایش سرزمین در عرصه اجرایی استان کردستان (MX42) داراست. درواقع تا زمانی که سند راهبردی آمایش استان به‌عنوان مهم‌ترین سند بالادستی توسعه استان در عرصه مدیریت اجرایی و توسعه‌ای استان به‌صورت عملی و نه در قالب شعار، مورد تأکید و اقدام قرار نگیرد و ارگان‌های مختلف توسعه‌ای متناسب با مأموریت‌ها و پروژه‌های پیش‌بینی‌شده، اقدامات و بسترسازی‌های مورد نیاز را انجام ندهند و این امر، مورد ارزشیابی و نظارت مؤثر قرار نگیرد، سند آمایش استان نیز به مانند بسیاری از برنامه‌های دیگر توسعه‌ای، تنها روی کاغذ خواهد ماند یا بخش اندکی از آن به‌صورت بخشی و پروژه‌محوری، اجرایی خواهد شد. برندسازی، بازاریابی و بازاریابی (EX10)، پیشران چهارمی است که به‌واسطه ضعف

جدول ۲: موقعیت قرارگیری عوامل اصلی و امتیازات حاصل در ماتریس اثرات مستقیم و غیرمستقیم آنها

موقعیت قرارگیری	عامل کلیدی/ نشانگر	ماتریس تأثیرات مستقیم (MDI)		نتیجه	ماتریس تأثیرات غیرمستقیم (MII)		نتیجه
		تأثیرگذاری (مستقیم)	تأثیرپذیری (مستقیم)		خالص مستقیم	تأثیرپذیری (غیرمستقیم)	
متغیرهای ناحیه اول (کلیدی و ورودی)	اهتمام و محوریت سند آمایش سرزمین در عرصه اجرایی استان کردستان (Mx42)	۳۲۳	۱۳۶	۱۸۷	۳۲۷	۱۳۵	۱۹۲
		رتبه ۳					
	نظارت، اجرا و ارزشیابی روند اجرایی شدن سند راهبردی آمایش سرزمین استان (Mx2)	۲۰۴	۱۱۲	۹۲	۲۲۵	۱۰۳	۱۲۲
		رتبه ۱۳					
	خلق، بازچرخانی و سرمایه‌گذاری ارزش افزوده در محیط‌های روستایی (Ex22)	۲۳۶	۱۲۱	۱۱۵	۲۳۴	۱۱۲	۱۲۲
		رتبه ۱۱					
	برندسازی، بازاریابی و بازاریابی (Ex10)	۲۹۷	۱۲۶	۱۷۱	۲۹۹	۱۲۲	۱۷۷
		رتبه ۴					
	ثبات شاخص‌ها و محیط کلان کسب‌وکار کشور (Mx9)	۲۸۰	۸۲	۱۹۸	۲۷۷	۷۳	۲۰۴
		رتبه ۲					
	مدیریت امنیتی مرز (Mx24)	۱۲۷	۱۲۴	۳	۲۲۰	۱۲۲	۹۸
		رتبه ۱۸					
	بنیان فلسفی و اندیشه‌های الگوی رشد و توسعه کشور و استان در عرصه توسعه روستایی (Mx15)	۲۷۹	۱۳۳	۱۴۶	۲۷۵	۱۳۳	۱۴۲
		رتبه ۹					
	مدیریت اجرایی یکپارچه و هم‌افزا در عرصه توسعه استان کردستان و سند آمایش استان (Mx1)	۲۵۸	۳۸	۲۲۰	۲۷۲	۳۰	۲۴۲
		رتبه ۱					
	تأمین زیرساخت‌ها مبتنی بر نیازمحوری و مزیت‌های نسبی و رقابتی مناطق روستایی استان (Fx8)	۲۲۱	۱۱۲	۱۰۹	۲۰۹	۱۱۹	۹۰
		رتبه ۱۵					
	تأمین منابع مالی پایدار، سرمایه‌گذاری و جذب سرمایه (Ex39)	۲۷۵	۱۳۸	۱۳۷	۳۰۷	۱۳۳	۱۷۴
		رتبه ۷					
	جایگاه و نقش توسعه روستایی و روستاها در نظام مدیریت توسعه‌های کشور (Mx5)	۲۵۰	۷۵	۱۷۵	۲۱۲	۶۷	۱۴۵
		رتبه ۵					
	نهادگرایی و تنوع‌بخشی به سیاست‌های اجرایی بر حسب نیازهای مناطق برنامه‌ریزی سند آمایش استان (Mx28)	۱۹۴	۱۱۹	۷۵	۲۲۳	۱۱۲	۱۱۱
		رتبه ۱۶					
	بهره‌گیری اثربخش از مزیت‌های نسبی و رقابتی مناطق روستایی در طرح آمایش و تخصص‌محوری فعالیت‌ها (Ex17)	۲۵۷	۱۴۱	۱۱۶	۲۵۷	۱۳۴	۱۲۳
		رتبه ۱۰					
	توانمندسازی و ظرفیت‌سازی (Sx19)	۲۸۲	۱۲۱	۱۶۱	۲۷۲	۱۱۵	۱۵۷
		رتبه ۶					
ایجاد رقابت و منطقه‌گرایی عملکردی استان کردستان (Ox18)	۲۱۹	۱۴۱	۷۸	۲۱۲	۱۳۹	۷۳	
	رتبه ۱۷						
نفوذ در بازار و جذب تقاضای اقلیم کردستان عراق کردستان (Ex11)	۲۴۳	۱۳۸	۱۰۵	۲۳۲	۱۳۵	۹۷	
	رتبه ۱۴						
مدیریت زیست‌محیطی و پایداری منابع و توان‌های طبیعی کردستان (Nx4)	۲۱۶	۱۱۶	۱۰۰	۲۳۷	۱۱۲	۱۲۵	
	رتبه ۱۲						

موقعیت قرارگیری	عامل کلیدی/ نشانگر	ماتریس تأثیرات مستقیم (MDI)		نتیجه خالص مستقیم	ماتریس تأثیرات غیرمستقیم (MII)		نتیجه غیرمستقیم
		تأثیرگذاری (مستقیم)	تأثیرپذیری (مستقیم)		تأثیرگذاری (غیرمستقیم)	تأثیرپذیری (غیرمستقیم)	
متغیرهای ناحیه دوم (دووجهی)	مدیریت زنجیره‌های فعالیت‌های اقتصادی و تشکیل خوشه‌های کسب‌وکار (Ex14)	۲۸۴	۱۳۸	۱۴۶	۲۸۸	۱۴۰	۱۴۸
	رتبه ۸						
	کشاورزی نوین و ارزش‌افزا (Ex12)	۲۴۱	۲۰۴	۳۷	۲۳۵	۲۰۷	۲۸
	رتبه ۲۲						
	حفاظت و مدیریت کاربری اراضی مستعد روستایی و پیراشهری (Nx3)	۱۸۰	۲۲۳	-۴۳	۱۷۱	۲۲۹	-۵۸
	منابع آب و بهره‌وری آن با تأکید بر سدهای استان (Nx20)	۲۶۵	۲۱۱	۵۴	۲۵۶	۲۱۶	۴۰
	رتبه ۱۹						
	خدمات پشتیبانی و حمایتی عرصه اداری و نهادی؛ پیش‌بینی‌شده در سند آمایش سرزمین استان (Mx47)	۲۱۴	۱۹۲	۲۲	۲۲۸	۱۹۲	۳۶
	رتبه ۲۳						
	کریدورهای ارتباطی و اقتصادی با شهرستان‌های مجاور (Ox35)	۱۸۰	۱۷۵	۵	۱۶۳	۱۸۰	-۱۷
	اشتغال زنان (Ex6)	۱۸۵	۲۰۲	-۱۷	۱۶۳	۲۰۷	-۴۴
	عملکرد و ارزش‌افزایی بازارچه‌های مرزی روستایی استان و نشت منافع آن به روستاها (Ex37)	۱۷۷	۲۰۴	-۲۷	۱۷۷	۱۹۴	-۱۷
	اقتصادی غیررسمی و مشاغل کاذب (Ex26)	۱۷۷	۲۳۱	-۵۴	۱۷۸	۲۲۷	-۴۹
	محیط کسب‌وکار مناطق روستایی و عرصه کلی استان کردستان (Mx31)	۲۱۱	۱۸۲	۲۹	۲۰۰	۱۸۹	۱۱
	رتبه ۲۷						
	مدیریت محلی اقتصادی محور روستاهای استان (Ex7)	۲۰۴	۱۷۷	۲۷	۱۹۵	۱۷۴	۲۱
	رتبه ۲۵						
	بافت کالبدی و مسکن کارکردی (Fx38)	۲۰۹	۲۱۹	-۱۰	۲۱۶	۲۲۱	-۵
	توسعه هم‌پیوند و یکپارچه روستا شهری (Ox48)	۱۸۵	۱۷۵	۱۰	۱۸۸	۱۸۱	۷
	رتبه ۲۹						
	دیپلماسی و چانه‌زنی اقتصادی و مدیریتی در راستای جذب منابع در عرصه داخلی و نفوذ در بازار اقلیم کردستان عراق (Mx23)	۱۸۰	۱۹۴	-۱۴	۱۶۹	۱۹۳	-۲۴
	توسعه گردشگری (Ex33)	۱۹۲	۲۴۳	-۵۱	۱۸۹	۲۳۸	-۴۹
	کسب‌وکارهای خرد و خانوادگی (Ex36)	۲۱۶	۲۳۱	-۱۵	۲۰۳	۲۲۰	-۱۷
	عملکرد مناطق ویژه تجاری و اقتصادی مرزی استان (Ex21)	۱۸۰	۲۱۴	-۳۴	۱۸۶	۲۱۰	-۲۴
	واردات بی‌رویه و اثرگذاری آن بر تولیدات استان کردستان (Ex56)	۱۸۵	۱۸۲	۳	۱۶۱	۱۸۸	-۲۷
	فناوری، دیجیتالی‌شدن و نفوذ نمودهای آن در عرصه توسعه اقتصادی روستاها (Ex29)	۱۶۵	۱۸۹	-۲۴	۱۷۴	۱۸۹	-۱۵
	شبکه‌سازی فعالان و نوآوران اقتصادی روستاها (Sx57)	۱۸۷	۱۸۰	۷	۱۷۴	۱۹۲	-۱۸

نتیجه	ماتریس تأثیرات غیرمستقیم (MII)		نتیجه	ماتریس تأثیرات مستقیم (MDI)		عامل کلیدی/ نشانگر	موقعیت قرارگیری
	تأثیر پذیری (غیرمستقیم)	تأثیر گذاری (غیرمستقیم)		خالص مستقیم	تأثیر پذیری (مستقیم)		
-۵۱	۲۰۱	۱۵۰	-۱۹	۱۹۴	۱۷۵	تحقیق، پژوهش و به‌روزروری پشتوانه علمی و پژوهشی عرصه توسعه استان با تأکید بر سند آمایش سرزمین (Mx۱۳)	متغیرهای ناحیه سوم (وابسته یا نتیجه)
-۱۳۰	۲۱۸	۸۸	-۱۴۹	۲۱۹	۷۰	بهزیستی ذهنی و نشاط اجتماعی روستاها (Sx۵۸)	
-۵۹	۱۶۵	۱۰۶	-۷۱	۱۶۸	۹۷	تعادل و توازن فضایی استان (Ox۵۴)	
-۱۲۸	۱۷۲	۴۴	-۱۳۴	۱۷۰	۳۶	تجهیز مراکز برتر روستایی و شکل‌بندی الگوی استقرار (Ox۳۲)	
-۲۳۸	۲۵۲	۱۴	-۱۳۶	۲۴۸	۱۲	مکانیابی صنایع و پروژه‌های کلان صنعتی و تولیدی (Ox۴۱)	
-۲۲۸	۲۵۱	۲۳	-۲۲۴	۲۵۰	۲۶	فقر چندبعدی (Sx۱۶)	
-۱۵۲	۱۸۱	۲۹	-۱۶۱	۱۸۷	۲۶	اعتماد و همگرایی متقابل مسئولان و مردم محلی (Sx۲۷)	
-۲۰۵	۲۲۳	۱۸	-۱۹۰	۲۱۶	۲۶	مهاجرت و توزیع جمعیت روستایی استان (Sx۵۵)	
-۱۸۰	۱۹۰	۱۰	-۱۷۰	۱۸۹	۱۹	اقتصاد فرهنگ (Ex۵۹)	
-۱۷۷	۱۸۵	۸	-۱۷۴	۱۹۲	۱۸	محرومیت‌زدایی و نشت منافع اقتصادی و اجتماعی به روستاهای مرزی و کوچک (Sx۲۵)	
-۷۳	۱۵۲	۷۹	-۷۰	۱۵۰	۸۰	بهره‌وری نیروی انسانی (Ex۶۰)	
-۱۹۸	۲۱۴	۱۶	-۱۹۵	۲۱۴	۱۹	توان معدنی (Ex۴۴)	
-۱۱۸	۱۶۰	۴۲	-۱۰۲	۱۵۰	۴۸	بهره‌برداری از ظرفیت‌های بالقوه و فراموش شده (Ex۵۲)	
-۱۱۵	۱۸۸	۷۳	-۱۲۴	۱۸۷	۶۳	منفعت‌محوری مردم محلی از پروژه‌های اجرایی و سرمایه‌گذاری طرح آمایش سرزمین استان (Sx۴۹)	
-۱۵۲	۱۸۱	۲۹	-۱۵۹	۱۸۰	۲۱	اشتغال و کارآفرینی تحصیلکردگان (Ex۴۶)	
-۱۵۰	۱۶۰	۱۰	-۱۴۶	۱۵۳	۷	مصرف‌گرایی روستاییان (Sx۵۱)	
-۴۹	۱۲۹	۸۰	-۶۳	۱۳۳	۷۰	استحاله اجتماعی و فرهنگی روستاییان و محیط روستا با محیط شهری (Sx۳۰)	متغیرهای ناحیه چهارم (مستقل)
-۲۹	۹۹	۷۰	-۴۹	۹۷	۴۸	تغییرات اقلیمی و اثرات محیطی آن (Nx۵۰)	
۳	۱۶۲	۱۶۵	۲۲	۱۵۳	۱۷۵	کسب‌وکار تعاونی و مشترک (Ex۳۴)	متغیرهای ناحیه پنجم (تنظیمی)
رتبه ۲۸							
۴۱	۱۵۱	۱۹۲	۴۳	۱۴۶	۱۸۹	سرمایه اجتماعی (Sx۴۰)	
رتبه ۲۰							
۴۳	۱۳۸	۱۸۱	۳۹	۱۴۱	۱۸۰	کارآفرینی و خلاقیت‌محوری (Ex۵۳)	
رتبه ۲۱							
۲۵	۱۵۴	۱۷۹	۱۷	۱۴۸	۱۶۵	توسعه مشارکتی (Sx۴۵)	
رتبه ۲۶							
۳۳	۱۳۸	۱۷۱	۱۷	۱۴۶	۱۶۳	مدیریت بحران (تاب‌آوری) (Mx۴۳)	

موقعیت قرارگیری	عامل کلیدی/ نشانگر	ماتریس تأثیرات مستقیم (MDI)		نتیجه خالص مستقیم	ماتریس تأثیرات غیرمستقیم (MII)		نتیجه خالص غیرمستقیم
		تأثیرگذاری (مستقیم)	تأثیرپذیری (مستقیم)		تأثیرگذاری (غیرمستقیم)	تأثیرپذیری (غیرمستقیم)	
رتبه ۲۴							
اقتصادی	۲۳ متغیر؛ ۶ متغیر در ناحیه اول، ۱۰ متغیر در ناحیه دوم، ۵ متغیر ناحیه سوم، ۲ متغیر ناحیه پنجم.	۳۹۵۲	۳۹۰۷	۴۵	۳۹۶۹	۳۹۲۸	۴۱
اجتماعی	۱۲ متغیر؛ ۱ متغیر در ناحیه اول، ۱ متغیر ناحیه دوم، ۷ متغیر ناحیه سوم، ۱ متغیر ناحیه چهارم، ۲ متغیر ناحیه پنجم.	۹۷۷	۱۹۱۰	-۹۳۳	۱۰۲۵	۱۸۹۹	-۸۷۴
طبیعی	۴ متغیر؛ ۱ متغیر در ناحیه اول، ۲ متغیر در ناحیه دوم، ۱ متغیر ناحیه چهارم.	۷۳۱	۶۸۳	۴۸	۷۴۴	۶۸۶	۵۸
مدیریتی	۱۳ متغیر؛ ۸ متغیر ناحیه اول، ۴ متغیر ناحیه دوم، ۱ متغیر ناحیه پنجم.	۳۲۴۷	۲۰۷۹	۱۱۶۸	۳۳۹۱	۲۰۳۶	۱۳۵۵
کالبدی‌ای	۲ متغیر؛ ۱ متغیر ناحیه اول، ۱ متغیر ناحیه دوم.	۴۳۰	۳۳۱	۹۹	۴۲۵	۳۳۵	۹۰
فضایی	۶ متغیر؛ ۱ متغیر ناحیه اول، ۲ متغیر ناحیه دوم، ۳ متغیر ناحیه سوم.	۷۲۹	۱۰۷۶	-۳۴۷	۷۲۷	۱۰۸۹	-۳۶۲

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱

نتیجه

امر بازتابی از ماهیت جامع و همه‌جانبه‌نگرانه طرح‌هایی با ماهیت فضایی، همانند طرح آمایش سرزمین و چندوجهی‌بودن توسعه و تحولات ساختاری و کارکردی نواحی روستایی است. در همین راستا نیز توزیع متغیرها و پیشران‌های شناسایی‌شده به تلفیقی از همه ابعاد اصلی اثرگذار ختم شد که در این میان، پیشران و متغیرهای با ماهیت مدیریتی دارای بیشترین اثرگذاری در تعیین روند تغییر و عملکرد سایر متغیرها و پیشران‌ها شناسایی شدند. همچنین تعدد متغیرها و پیشران‌های با ماهیت اقتصادی نشان داد که با توجه به ضعف‌های ساختاری متعدد که انزوای اقتصادی و محرومیت را برای نواحی روستایی استان مرزی کردستان شکل داده، برنامه‌ریزی و کنترل در راستای مطلوبیت شاخص‌های اقتصادی به مسئله اصلی، الزام و محرک غیرقابل‌انکار تحول و بازآفرینی نواحی روستایی در راستای تحقق‌پذیری سند آمایش استان و توان‌افزایی نواحی روستایی در راستای نقش‌آفرینی در چارچوب اهداف و مأموریت‌های آن بدل شده است.

پژوهش حاضر با هدف شناسایی مهم‌ترین پیشران‌های مؤثر بر نقش‌آفرینی نواحی روستایی به‌منظور تحقق‌پذیری سند راهبردی آمایش سرزمین استان کردستان در راستای ساماندهی فضای توسعه‌ای آن انجام گرفت. در این راستا نیز، در وهله اول ۶۰ متغیر با ماهیت‌های مدیریتی، اقتصادی، اجتماعی، کالبدی، طبیعی و فضایی در مقیاس‌های محلی، منطقه‌ای، ملی و فراملی در حوزه ارتباط با اقلیم کردستان عراق، شناسایی شدند و با توجه به نحوه اثرگذاری و اثرپذیری، ۲۹ متغیر که بیشترین نقش را در عملکرد سایر متغیرها دارا بودند، به‌عنوان پیشران اصلی، تعیین شدند. نحوه توزیع متغیرهای شناسایی‌شده در صفحه پارکندگی ماتریس اثرات متقاطع، نشان از اثرگذاری، اثرپذیری و روابط متقابل و درهم‌تنیده پیچیده و حساس متغیرهای شناسایی‌شده داشت (توزیع بیشترین متغیرها در نواحی دووجهی (۲) و کلیدی (۱) و وجود متغیرهای تنظیمی (۵)) که این

در نهایت با توجه به یافته‌های حاصل پیشنهاد می‌شود که:

- با توجه به تعیین پیشران مدیریت اجرایی یکپارچه و هم‌افزا در عرصه توسعه استان کردستان و سند آمایش به‌عنوان اثرگذارترین پیشران و نیز ارتباطات آن با پیشران‌هایی از جمله اهتمام به اجرایی‌شدن، نظارت، ارزشیابی و بازنگری سند نیاز است شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان به‌عنوان عالی‌ترین عرصه تصمیم‌گیری توسعه استان با تشکیل کارگروهی مشترک از همه نهاد‌های متولی توسعه‌ای و نیز دهیاران نمونه و صاحب‌نظران عرصه توسعه استان با عنوان کارگروه اجرا و نظارت بر سند آمایش علاوه بر مدنظر قراردادن سند در عرصه برنامه‌ریزی توسعه‌ای و در اولویت قراردادن اجرایی‌شدن سند آمایش بر نحوه اجرا نیز نظارت کند و با مدیریت یکپارچه و هم‌افزا از اجرای پروژه‌های یا فراموش‌شدن برنامه و اقدامات پیش‌بینی‌شده در سند جلوگیری کند. این شورا می‌بایست هدایت منابع و امکانات استان را به سمت اجرایی‌شدن سند آمایش استان انجام و الزام مدیران اجرایی استان را از سطح استانی تا شهرستانی در ارتباط با تحقق مأموریت‌ها و پروژه‌های پیش‌بینی‌شده سند در حوزه مسئولیتی آن‌ها صورت دهد. در این زمینه، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان به‌عنوان متولی تهیه طرح آمایش و نهادی اثرگذار در حوزه مدیریت جریان توسعه استان، نقش تعیین‌کننده‌ای در بسترسازی و نظارت بر هم‌افزایی مدیریت توسعه‌ای در استان کردستان در حوزه اجرایی‌شدن سند آمایش خواهد داشت. نظام تنبیه و تشویق مناسب برای ارگان‌های اجرایی و با محوریت یک حوزه نظارتی (با قدرت اجرایی) در استانداری یا سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان لازمه حرکت در این مسیر است.

آوردن پروژه‌های پیشنهادی سند آمایش به‌ویژه در حوزه توسعه روستایی در برنامه عملیاتی استان و

تخصیص بودجه به آن توسط سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان، می‌تواند گام مؤثری در راستای ارزیابی وضعیت اجرای برنامه‌های سند آمایش در عرصه توسعه استان باشد. همچنین تفویض اختیار و انعطاف‌پذیری و خلاقیت در اجرای برنامه‌های آمایشی، نیاز مبرم در راستای اجرایی‌شدن مؤثر برنامه‌های توسعه روستایی آن است؛ زیرا تفاوت‌های بسیاری در حوزه‌های اقتصادی، اجتماعی، طبیعی و موقعیتی در میان نواحی روستایی استان کردستان وجود دارد که نیاز به مکان محوری و انعطاف‌پذیری در اجرا را برای نهاد‌های اجرایی و فاصله‌گیری از اجرای بدون انعطاف با تسلط دید اداری، ضروری می‌سازد.

- ثبات شاخص‌ها و محیط کلان کسب‌وکار کشور و محیط کسب‌وکار مناطق روستایی و عرصه کلی استان کردستان، پیشران‌هایی هستند که به مطلوبیت فضای کسب‌وکار در عرصه ملی و منطقه و محلی استان اشاره دارند. در این ارتباط، علاوه بر تأکید در ارتباط با مطلوبیت فضای کسب‌وکار عرصه ملی و ثبات شاخص‌های کلان اقتصادی، در عرصه منطقه‌ای در استان کردستان و به‌صورت جزئی‌تر در نواحی روستایی آن در مناطق مرزی تا مرکزی استان ضعف‌های ویژه‌ای وجود دارد که از جمله مهم‌ترین آن‌ها می‌توان اشاره کرد به: دید مدیریت امنیتی، مدیریت تمرکزگرا، در انزوا قرارگرفتن روستاهای کوچک و کم‌جمعیت، بوروکراسی شدید اداری، نرخ بالای تورم استان، به‌حاشیه‌رفتن توسعه روستایی نسبت به توسعه شهری، عدم حمایت مالی مورد نیاز کارآفرینان و متناسب با ظرفیت‌ها و پروژه‌های اشتغال‌زایی در نواحی روستایی، عدم اعتماد به روستاییان و تضامین سخت مورد تقاضا توسط بانک‌ها، تخریب و بهره‌برداری بیش از ظرفیت از منابع طبیعی نواحی روستایی و عدم منفعت‌محوری آن‌ها برای روستاییان، ضعف شدید زیرساختی به‌ویژه در روستاهای مرزی و کم‌جمعیت، تقلیل مفهوم توسعه

زنجیره‌ای فعالیت‌های اقتصادی و تشکیل خوشه‌های کسب‌وکار؛ کسب‌وکارهای خرد و خانوادگی؛ مسکن کارکردی و تولیدمحور؛ شبکه‌سازی فعالان و نوآوران اقتصادی روستاها؛ مکانیابی صنایع و پروژه‌های کلان صنعتی و تولیدی؛ بهره‌برداری از ظرفیت‌های بالقوه و فرموش‌شده؛ منفعت‌محوری مردم محلی از پروژه‌های اجرایی و سرمایه‌گذاری طرح آمایش سرزمین استان؛ اشتغال و کارآفرینی تحصیلکردگان؛ کسب‌وکار تعاونی و مشترک و کارآفرینی و خلاقیت‌محوری؛ نیاز به ایجاد یک حکمروایی نوین اقتصادی در عرصه توسعه روستایی استان و اجرایی‌شدن مؤثر سند آمایش مبتنی بر دید سیستمی، مدیریت زنجیره‌ای و هماهنگ کردن مراحل مختلف پیش از تولید تا عرضه را نشان می‌دهد. در وضعیت فعلی با توجه به تسلط واسطه‌گرایی و فقدان زنجیره‌های فعالیتی در استان، ارزش‌افزایی تولیدات و توان‌های توسعه نواحی روستایی بسیار اندک است. در سند آمایش استان نیز هرچند مزیت‌های رقابتی و نسبی و پروژه‌های پیشنهادی در نواحی مختلف روستایی استان مشخص شده، اما آنچه اهمیت آن نادیده گرفته شده، تعیین خوشه‌های کسب‌وکار و مشخص کردن زنجیره‌های فعالیتی از تولید تا عرضه به بازار به صورت مشخص و اجرایی است. براین اساس، نیاز است که بازنگری سند آمایش استان انجام و خوشه‌های کسب‌وکار و نحوه ارتباطات نواحی روستایی و شهری در یک زنجیره تولیدی واقع‌گرایانه و عملی بر پایه تقسیم کار محلی و همگرایی منطقه‌ای در محصولات دارای مزیت نسبی و رقابتی، مشخص شود.

- ماهیت و جهت‌گیری پیشران‌ها و متغیرهای مدیریتی مشخص شده که اثرگذارترین هم شناخته شدند نیاز به تغییر وضعیت مدیریت و برنامه‌ریزی توسعه‌ای و به‌ویژه توسعه روستایی استان و گرایش به نمودهای حکمروایی و سیاست‌گذاری مطلوب توسعه روستایی را ایجاد می‌کند. همگرایی با مردم محلی و مشارکت

روستایی به توسعه و رفاه کالبدی و توسعه کشاورزی در استان، ریسک بالای سرمایه‌گذاری و ریسک‌پذیری اندک مردم محلی روستایی در ارتباط با سرمایه‌گذاری در توان‌ها و مزیت‌های روستایی، هدایت سرمایه‌های خرد روستاییان به مراکز شهری، ارزشی‌شدن فرهنگ قاچاق کالا و مشاغل کاذب در استان، اعتقادات محدودکننده و متعصبانه در ارتباط با حضور زنان به صورت مستقل در عرصه اقتصادی و تسلط شاخصه‌ها خرده‌فرهنگ دهقانی بر فضای اجتماعی و اقتصادی نواحی روستایی. ضعف‌هایی که فضای کسب‌وکار و فضای اقتصادی استان کردستان به‌ویژه نواحی روستایی را پرمخاطره و نامناسب کرده و هرگونه تحول و تغییر اقتصادی بر مبنای مهم‌ترین مؤلفه آن، یعنی اشتغال‌زایی و تولیدمحوری را با دشواری بسیار، روبه‌رو ساخته است. قدر مسلم با استناد به یافته‌های پژوهش که تحول اقتصادی، مهم‌ترین محرک توان‌افزایی نواحی روستایی استان شناخته شد، توان‌افزایی و توانمندسازی نواحی روستایی در راستای حرکت در مسیر تحقق سند آمایش استان بدون ایجاد فضای کسب‌وکار شایسته و حمایت‌کننده، محقق نخواهد بود. در این ارتباط، معاونت توسعه اقتصادی و کارگروه توسعه روستایی این معاونت در استانداری استان کردستان و کارگروه توسعه اشتغال‌زایی استان کردستان به‌عنوان زیرمجموعه شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان، توانایی رفع بسیاری از موانع منطقه‌ای و محلی نامبرده را داشته و نیاز به اقدامات جدی این نهاد‌های توسعه‌ای است.

- اثرگذاری پیشران‌های خلق، بازچرخانی و سرمایه‌گذاری ارزش افزوده در محیط‌های روستایی؛ برندسازی، بازاریابی و بازررسانی؛ بهره‌گیری اثربخش از مزیت‌های نسبی و رقابتی مناطق روستایی در طرح آمایش و تخصص‌محوری فعالیت‌ها؛ ایجاد رقابت و منطقه‌گرایی عملکردی استان کردستان؛ نفوذ در بازار و جذب تقاضای اقلیم کردستان عراق کردستان؛ مدیریت

استانداری استان و با بهره‌گیری از کارآفرینان نمونه روستایی، فعالان حوزه مدیریت روستایی و حمایت مالی و اداری از پروژه‌های اقتصادی دهیاری‌ها در روستاهای فعال می‌تواند گام‌های مؤثری در راستای شروع یک مسیر تحول‌خواه در حوزه مدیریت محلی روستایی استان بر مبنای فعالیت در حوزه اقتصادی و تغییر فضای اجتماعی نواحی روستایی استان شود که نیاز مبرم توان‌افزایی نواحی روستایی استان است. همچنین نیاز است در حوزه سیاست‌گذاری توسعه‌ای استان که کلان‌ترین سطح آن شورای توسعه استان است در ابتدا اثرگذاری سیاست‌ها و برنامه‌های اجرایی بر نواحی روستایی، مورد ارزیابی قبل از اجرا قرار گیرد و این‌چنین، شهرگرایی سیاست‌ها و عدم توجه به آثار فضایی سیاست‌گذاری (به‌عنوان یک پیش‌شرط مهم سند آمایش) که در وضعیت موجود به حاشیه رفتن نواحی روستایی را به‌ویژه در مناطق مرزی و کم‌جمعیت به همراه داشته است، از میان برود.

- در میان پیشران‌هایی که ماهیتی تنظیمی و درواقع، سرعت‌دهنده و تسهیل‌کننده عملکرد کل سیستم را دارا هستند، دو وجهه عمده وجود دارد، اشتغال و کارآفرینی و توسعه مشارکتی. در این ارتباط در ابتدا نیاز است توسعه اشتغال و کارآفرینی به‌صورت یک اکوسیستم دیده و مدیریت شود که مطلوبیت عناصر فردی و محیطی لازمه آن بوده و به‌صورت زنجیروار، همه عناصر یکدیگر را تقویت می‌کنند؛ بنابراین، علاوه بر مطلوب‌سازی شاخصه‌های محیطی از جمله فضای کسب‌وکار استان و محیط‌های روستایی که در قبل به آن پرداخته شد؛ نیاز است ویژگی‌های شخصیتی کارآفرینان در محیط‌های روستایی استان تقویت شود و کارآفرینان تربیت و حمایت شوند. ارائه آموزش‌های مرتبط با کارآفرینی و خوداشتغالی به‌ویژه بهره‌گیری از ظرفیت دهیاران در روستاها و حمایت مؤثر از راه‌اندازی کسب‌وکارهای کارآفرینانه با شناخت فرصت‌های

محوری، عملگرایی، جامع‌نگری و آینده‌نگری، تدوین سیاست‌های مبتنی بر محلی‌گرایی و تاب‌آوری سیاست‌ها و برنامه‌ها و در چارچوب سند آمایش، بهره‌گیری از توان‌های درونی و مزیت‌های نسبی و رقابتی با محوریت منفعت‌زایی و نشت منافع برای مردم محلی از مهم‌ترین شاخص‌هایی است که الزامات مدیریت نوین توسعه روستایی استان در جهت حرکت در مسیر حکمروایی مطلوب به‌منظور توان‌افزایی نواحی روستایی استان در جهت عملکرد اثربخش در تحقق اهداف و مأموریت‌های سند آمایش استان کردستان است. در این میان، دید و توجه به ساماندهی فضایی و مدیریت فضای توسعه‌ای به‌عنوان ماهیت سند آمایش است که بایستی به‌عنوان یک شاخصه نوین و مهم حکمروایی توسعه‌ای استان به مدیران توسعه‌ای آن مورد تأکید و آموزش قرار گیرد؛ زیرا بی‌توجهی به بُعد فضایی و تأکید بر ابعاد جامعه‌شناختی حکمروایی توسعه‌ای نیز مسیر اجرا و اهمیت سند آمایش استان را با چالش مواجه می‌سازد. در این ارتباط، علاوه بر اثرگذاری جامعه علمی و دانشگاهی استان در تبیین این شاخص‌ها، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی و دفتر توسعه روستایی استان (استانداری) با برگزاری دوره‌های آموزشی، می‌توانند آموزش مدیران توسعه‌ای در رده‌های مختلف را برعهده بگیرند.

همچنین با توجه به تعیین مدیریت محلی اقتصادمحور به‌عنوان یک پیشران در حوزه مدیریت محلی برخلاف دیدگاه موجود در عرصه سیاست‌گذاری استان، نیاز است قدرت و اثرگذاری دهیاری‌ها در نواحی روستایی درک شود و برخلاف دیدگاه تقلیل‌گرایانه موجود به دهیاری‌ها و شوراهای روستایی در حوزه ساماندهی وضعیت کالبدی و انجام امور روزمره اداری روستا، این بازوهای اجرایی اثرگذار در سطح محلی را به نهادهای متحول‌کننده وضعیت اقتصادی و فضای اجتماعی روستاها بدل کرد. آموزش دهیاران توسط امور روستایی

و توانمندسازی مردم محلی که خود به‌عنوان پیشرانی مستقل شناخته شده و الزام ایجاد محیطی تاب‌آور روستایی در استان است با جدیت دنبال شود. قدر مسلم تا زمانی که آسیب‌پذیری مشخصه محیط اقتصادی و اجتماعی نواحی روستایی باشد، توان‌افزایی نواحی روستایی در راستای نقش‌آفرینی در چارچوب سند آمایش استان، محقق نخواهد شد.

- یکی از پیشران‌های مهم شناخته، ضعف زیرساخت‌های توسعه‌ای در نواحی روستایی استان است که هرگونه تلاش و اقدامی در راستای تحول‌بخشی به نواحی روستایی و به‌ثمرنشستن چشم‌انداز ترسیمی سند آمایش استان در حوزه روستایی را با مانعی جدی روبه‌رو می‌سازد. جدای از تأمین زیرساخت‌های رفاهی عمومی مورد نیاز نواحی روستایی که کاملاً اهمیت آن در ارتباط با ایجاد نشاط اجتماعی، کاهش حس تبعیض و افزایش میل ماندگاری روستاییان قابل‌درک است، نیاز است در حوزه سرمایه‌گذاری‌های تأمین زیرساختی استان بر مبنای پروژه‌های محوری پیشنهادی در سند راهبردی آمایش که مبتنی بر مزیت‌های نسبی و رقابتی در مناطق عملکردی و هم‌پیوند بوده و با توجه به وابستگی زیاد استان به حوزه روستایی، بسیاری از آن‌ها نیز در نواحی روستایی قرار دارند؛ پیش‌بینی‌های لازم در حوزه منابع مالی، هماهنگی‌های اداری و نحوه مشارکت مردم محلی در راستای ایجاد زیرساختی‌های محوری، تخصصی و نیازمحور انجام گیرد. این عمل، اقدامی بسیار کارا در راستای بهره‌برداری مؤثر از مزیت‌های نسبی و به‌ویژه رقابتی موجود و بالقوه، خلق ارزش افزوده و توان‌افزایی اقتصادی در نواحی روستایی استان است.

کارآفرینی و ایده‌های اشتغال‌زایی نواحی روستایی استان که تکمیل‌کننده و هم‌راستا با پروژه‌های پیش‌بینی‌شده اشتغال‌زایی در طرح آمایش هستند و در طرح توسعه اقتصادی و اشتغال‌زایی استان کردستان توسط سازمان مدیریت استان به تفکیک روستاها شناسایی شده‌اند و تغییر دید حمایت از کسب‌وکارهای نوپا و کارآفرینی به معنای تأمین مالی در مراحل اولیه به حمایت تا پایداری کسب‌وکار، الزمات عمده توسعه کارآفرینی و خوداشتغالی در نواحی روستایی استان هستند. همچنین، تقویت نهادهای مردم‌نهاد، بهره‌گیری از ظرفیت‌های مردم محلی به‌ویژه تحصیل‌کردگان، نوآوران، سرمایه‌گذاران و به‌ویژه درگیری مردم محلی از تدوین تا اجرای برنامه اجرایی و پروژه‌های پیش‌بینی‌شده در سند آمایش استان، می‌تواند موجب تقویت جنبه مشارکتی توسعه در میان نواحی روستایی استان شود. نهادهای دولتی، می‌بایست با اعتماد و اطمینان بیشتری با مردم محلی تعامل داشته باشند و توسعه را بر خلاف وضعیت موجود با مردم و برای مردم، دنبال کنند. همچنین مدیریت بحران مبتنی بر تاب‌آوری دیگر پیشران تنظیمی شناخته شده است که با توجه به آسیب‌پذیری بالای معیشتی در نواحی روستایی استان از تکانه‌های طبیعی و انسانی (اقتصادی و اجتماعی) به‌واسطه مدیریت انفعالی منسوخ‌شده مبتنی بر واکنش با ایجاد بحران و آسیب، نیاز است تلقی از مدیریت بحران از رویکرد مقابله‌ای و انفعالی به حالت پیشگیرانه و واکنشی تغییر رویکرد داده و مدیریت ریسک، جایگزین مدیریت بحران شود. در این ارتباط، نیاز است آموزش مدیران توسعه‌ای توسط سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان و توسعه ظرفیتی

منابع

امیدی شاه‌آبادی، امید؛ سید علی بدری؛ محمد رضا رضوانی؛ نادر زالی (۱۳۹۸). تحلیل عوامل مؤثر بر شکل‌دهی الگوی آمایش فضاهای روستایی با رویکرد آینده‌نگاری (مطالعه موردی: استان لرستان)، پژوهش‌های روستایی. دوره ۱. شماره ۱۰. صفحات ۹۵-۱۰۸.

https://jrur.ut.ac.ir/article_67928.html

برومند، احمد؛ حامد داوری؛ امیر ناصر اخوان (۱۳۹۴). آینده‌پژوهی خدمات فرهنگی معاونت تبلیغات و ارتباطات اسلامی آستان قدس رضوی، فصلنامه آینده پژوهشی مدیریت. دوره ۲۶. شماره ۱۰۵. صفحات: ۳۰-۴۵.

https://jmfr.srbiau.ac.ir/article_10425.html

بهشتی، محمدباقر؛ نادر زالی (۱۳۹۰). شناسایی عوامل کلیدی توسعه منطقه‌ای با رویکرد برنامه‌ریزی منطقه‌ای بر پایه سناریو: مطالعه موردی استان آذربایجان شرقی، فصلنامه برنامه‌ریزی و آمایش فضا. دوره ۱. شماره ۱۵. صفحات ۴۱-۵۵.

<https://hsmmp.modares.ac.ir/article-21-5418-fa.html>

تقیلو، علی‌اکبر (۱۳۹۳). سناریوهای آینده سکونتگاه‌های ایران، پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی. دوره ۳. شماره ۵. صفحات ۸۳-۹۶.
تقیلو، علی‌اکبر؛ ناصر سلطانی؛ احمد آفتاب (۱۳۹۶). پیشران‌های توسعه روستایی ایران. فصلنامه برنامه‌ریزی و آمایش فضا. دوره ۴. شماره ۲۰. صفحات ۱-۲۸.

<https://hsmmp.modares.ac.ir/article-21-5316-fa.html>

حاتمی‌نژاد، حسین؛ ابراهیم عمو (۱۳۹۸). آسیب‌شناسی و ارزیابی طرح‌های آمایش سرزمین در کشور ایران، فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای. دوره ۹. شماره ۳۴. صفحات ۲۷-۳۸.

https://jzpm.marvdasht.iau.ir/article_3549.html

رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا؛ هدایت درویشی؛ بیژن رحمانی؛ مظفر صرافی (۱۳۹۸). تحلیل عوامل مؤثر در طراحی سناریوهای توسعه فضایی مبتنی بر مناطق روستایی (مورد مطالعه: منطقه سه آمایش سرزمین)، برنامه‌ریزی آمایش فضا. دوره ۳. شماره ۲۳. صفحات ۱۴۱-۱۲۶.

<https://hsmmp.modares.ac.ir/article-21-31750-fa.html>

رهنما، محمدرحیم؛ کیان ساکریمی؛ حامد عباسی (۱۳۹۷). شناسایی و تحلیل پیشران‌های مؤثر بر توسعه منطقه‌ای استان البرز با رویکرد برنامه‌ریزی سناریومینا، آمایش سرزمین. دوره ۱. شماره ۱۰. صفحات ۱۶۶-۱۳۹.

https://jtcp.ut.ac.ir/article_67358.html

زیاری، کرامت‌الله؛ علیرضا محمدی (۱۳۹۵). آسیب‌شناسی مدیریت طرح‌های توسعه منطقه‌ای در ایران و انتخاب الگوی مدیریتی مطلوب، جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای. دوره ۱. شماره ۱۴. صفحات: ۶۸-۸۱.

<http://ensani.ir/file/download/article/20170531142257-9506-103.pdf>

سند راهبردی آمایش سرزمین استان کردستان (۱۳۹۹). تهیه‌شده توسط سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان کردستان.
<https://www.mporg.ir/Portal/View/Page.aspx?PageId=5309db6f-998a-43bf-9325-eed0b2f2db8d&t=51>
ظاهری، محمد؛ علی مجنون توتخانه؛ کیومرث خداپناه (۱۳۹۹). تدوین پیشران‌های محلی توسعه روستایی با استفاده از روش آینده پژوهشی (مطالعه موردی: سکونتگاه‌های روستایی شهرستان بناب)، فصلنامه جغرافیا و توسعه. دوره ۱۸. شماره ۵۹. صفحات ۴۱-۶۶.

https://gdij.usb.ac.ir/article_5460.html

گودرزی، غلامرضا؛ عادل آذر؛ فیروزه عزیزی؛ حمید بابایی میدی (۱۳۹۵). ارائه چارچوب پیشنهادی آینده‌نگاری منطقه‌ای به‌مثابه حوزه پژوهشی میان رشته‌ای (مورد مطالعه: سند توسعه آمایش استان یزد)، فصلنامه مطالعات علوم رسانه‌ای. دوره ۲. شماره ۸. صفحات ۱۳۳-۱۵۵.

<https://ensani.ir/file/download/article/20170408085311-9582-148.pdf>

- محمدی، حمیدرضا؛ رحمت‌الله منشی‌زاده؛ بیژن رحمانی؛ محسن پاک‌پرور (۱۴۰۱). نگرش سیستمی در برنامه‌ریزی فضایی توسعه روستایی با توجه به رویکرد ساختاری-کارکردی. پژوهش‌های جغرافیای انسانی. دوره ۱. شماره ۵۴. صفحات ۲۸۷-۲۶۹.
https://jhgr.ut.ac.ir/article_79696.html
- ملک‌زاده، ندا؛ مهدی بزآزاده؛ مجتبی رفیعیان (۱۳۹۵). شناسایی و تحلیل عوامل کلیدی مؤثر بر توسعه گردشگری شهری با رویکرد آینده‌نگاری (مطالعه موردی: کلان‌شهر کرج)، فصلنامه جغرافیا و توسعه شهری. دوره ۲. شماره ۲۴. صفحات ۵۲-۳۵.
https://jgusd.um.ac.ir/article_25756.html
- موسوی، میرنجف؛ رضا قادری؛ علی‌اکبر تقیلو؛ فاطمه‌سادات کهکی (۱۳۹۷). تدوین سناریوهای تحقق‌پذیری آمایش سرزمین (مطالعه موردی: استان خراسان رضوی)، آمایش سرزمین. دوره ۱. شماره ۱۰. صفحات ۹۱-۶۵.
https://jtcp.ut.ac.ir/article_66941.html

References

- Anam, Z., Bari, M., Paul, S. K., Ali, S. M., & Kabir, G (2022) Modelling the drivers of solar energy development in an emerging economy: Implications for sustainable development goals, *Resources. Conservation & Recycling Advances*, 13(1), 1-9.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2667378922000062>
- Asan, U., Seda, S., & Asan, S (2007). Qualitative cross-impact analysis with time consideration, *Technological Forecasting and Social Change*. 24(5), pp 627-644.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0040162506001090>
- Bailoa, S., & Cravo, P (2012). Spatial planning and tourism development in Portugal. *Regionální disparity*, 11(2), 75-82.
https://www.academia.edu/50230868/Spatial_Planning_and_Tourism_Development_in_Portugal
- Bañuls, V.A., & Turoff, M (2011). Scenario construction via Delphi and cross-impact analysis, *Technol. Forecast. Soc. Change*. 78(9), 1579-1602.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0040162511000667>
- Barca, F., McCann, P. & Rodriguez-Pose, A (2012) The case for regional development intervention: Place-based versus place-neutral approaches. *Journal of Regional Science*, 52(1), 134-152.
<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1111/j.1467-9787.2011.00756.x>
- Bourgeois, R., & Sette, C (2017). The State of Foresight in Food and Agriculture: Challenges for Impact and Participation. *Futures*, 93(49), 115-131.
https://agritrop.cirad.fr/570701/1/document_570701.pdf
- Buitenhuis, Y., J.L. Candel, J., Termeer, K., & Feindt, P. H (2020). Does the Common Agricultural Policy enhance farming systems' resilience? Applying the Resilience Assessment Tool (ResAT) to a farming system case study in the Netherlands. *Journal of Rural Studies*. 80(35), 314-327.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0743016720303740>
- Bürgi, M., Hersperger, A. M., & Schneeberger, N (2004). Driving forces of landscape change – current and new directions. *Landscape Ecology*. 19(3), 857-868.
<https://link.springer.com/article/10.1007/s10980-005-0245-3>
- Chen, Y.T., & Hsu, C.W (2018). The key factors affecting the strategy planning of Taiwan's hydrogen economy. *International journal of hydrogen energy*, 44(15), 3290-3305.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0360319918323838>
- Chevallier, R., Benkenstein, A., Chesterman, S., Thornton P., & Neely C (2021). Applying Foresight For Enhanced Climate Resilience and Agriculture Policy Development in the SADC Region. *SADC Futures: Developing Foresight Capacity for Climate Resilient Agricultural Development Knowledge Series*. CCAFS Brief. Wageningen, the Netherlands: CGIAR Research Program on Climate Change, Agriculture and Food Security (CCAFS).
<https://cgspace.cgiar.org/handle/10568/109196>
- Dadashpoor, H., & Ahani, S (2021). Explaining objective forces, driving forces, and causal mechanisms affecting the formation and expansion of the peri-urban areas: A critical realism approach. *Land Use Policy*, 102(37), 1-14.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0264837720325709>
- Dewangan, D. K., Agrawal, R., & Sharma, V (2015). Enablers for Competitiveness of Indian Manufacturing Sector: An ISM-Fuzzy MICMAC Analysis. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. 189(22). 416-432.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S187704281501993X>

- Diao, X., Magalhaes, E., & Silver, J (2019). Cities and rural transformation: A spatial analysis of rural livelihoods in Ghana. *World Development*, 121(46), 141-157 .
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0305750X19301159>
- Echeverria, J. A (2021). The social drivers of cooperation in groundwater management and implications for sustainability. *Groundwater for Sustainable Development*, 15(6), 2-21.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2352801X21001259>
- Erokhin, V., Heijman, W., & Ivolga, A (2014). Sustainable rural development in Russia through diversification: the case of the Stavropol region. *Journal on Bioeconomy and Sustainable Development*, 3(1), 20-25.
<https://sciendo.com/article/10.2478/vjbsd-2014-0004>
- Fahmi, F. Z., & Destila Sari., I (2020). Rural transformation, digitalisation and subjective wellbeing: A case study from Indonesia. *Habitat International*, 98(42), 2-15.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0197397519304722>
- Ferrari, A., Bacco, M., Gaber, K., Jedlitschka, A., Hess, S., Kaipainen, J., Koltsida, P., Toli, E., & Brunori, G. (2022). Drivers, barriers and impacts of digitalisation in rural areas from the viewpoint of experts. *Information and Software Technology*, 145(35), 2-15.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0950584921002469>
- Gallent, N., & Gkartzios, M (2019). Defining Rurality and the Scope of Rural Planning, in: Scott, M., Gallent, N. and Gkartzios, M. (eds) *The Routledge Companion to Rural Planning*, Routledge: New York.
<https://www.routledge.com/The-Routledge-Companion-to-Rural-Planning/Scott-Gallent-Gkartzios/p/book/9780367731960>
- Geneletti, D (2012). Environmental assessment of spatial plan policies through land use scenarios A study in a fast-developing town in rural Mozambique, *Environmental Impact Assessment Review*. *Environmental Impact Assessment Review*, 32, 1-10.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S019592551100028X>
- Ghişa, M., Baudiment, F. G., Dator, J. A., & Cole, S (2011). Designing a foresight exercise for the future of rural communities in Romania. *Futures*, 43(41), 996-1008.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0016328711001431>
- Godet, M (2008). La Prospective Use and Misuse of Scenario Building, *Circle of Future Entrepreneurs*.
http://en.lapro prospective.fr/dyn/anglais/articles/use_and_misuse.pdf
- Gorbenkova, E, Shcherbina, E, & Belal, A (2018). Rural Areas: Critical Drivers for Sustainable Development . *IFAC PapersOnLine*, 51(3), 786-790.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S240589631832860X>
- Gorzym-Wilkowski, W. A., & Karolina, T (2022). Public Interest in Spatial Planning Systems in Poland and Portugal. *Land*, 73(11), 2-21.
<https://www.mdpi.com/2073-445X/11/1/73>
- Guilin, C., Xiaoyun, Li., & Jingxin, Z (2020). Some Thoughts on China's Territorial Spatial Planning in the New Period. *Asian Agricultural Research*; Cranston, 12(10), 35-37.
<https://ideas.repec.org/a/ags/asagre/309998.html>
- Huang, J (2022). China's Rural Transformation and Policies: Past Experience and Future Directions, *Engineering*.
https://www.researchgate.net/publication/360154727_China%27s_Rural_Transformation_and_Policies_Past_Experience_and_Future_Directions
- Kondratiuk-Nierodzińska, M (2016). New knowledge generation capabilities and economic performance of Polish regions. *Equilibrium. Quarterly Journal of Economics and Economic Policy*, 11(3), 451-471.
<http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-64a49363-a944-462c-a550-c46322f36a7c>
- Krusemana ,G., Mottaleba ,K. A., Tesfayeb, K., Bairagic, S., Robertson ,R., Mandiayee, D., Frijaf, A., Gbegbelegbeg, S., Aleneg ,A., & Prager ,S (2020). Rural transformation and the future of cereal-based agri-food systems. *Global Food Security*, 26(6), 2-18.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S221191242030095X>
- Liu, Y., & Zhou, Y (2021). Territory spatial planning and national governance system in China, *Land Use Policy*. 102(18), 2-9.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0264837721000119>
- Long H., Zou, J., Pykett J., & Li ,Y (2011). Analysis of rural transformation development in China since the turn of the new millennium. *Applied Geography*. 31(3), 1094-1105. .
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0143622811000452>

- Long, H., & Liu, Y (2016). Rural restructuring in China. *Journal of Rural Studies*. 46(8), 387-391.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0743016716302078>
- Medeiros, E (2019). Spatial Planning, Territorial Development, and Territorial Impact Assessment. *Journal of Planning Literature* ,34(2),171-182.
<https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0885412219831375>
- Menzori, I .Da., Cristina Nunes de Sousa, I., & Marcia Gonçalves, L (2021). Urban growth management and territorial governance approaches: A master plans conformance analysis. *Land Use Polic*,105,2-15.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0264837721001599>
- Moon, B.J (2013). Antecedents and outcomes of strategic thinking, *Journal of Business Research*. 66(38),1698-1708.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0148296312003165>
- Omrán, A (2014). Structural Analysis with Knowledge-based MICMAC Approach. *International Journal of Computer Applications*,86(5), 31-42.
https://www.researchgate.net/publication/262950508_Structural_Analysis_with_Knowledge-based_MICMAC_Approach
- Pearce, P., & Hay, R (2014). Technology adoption by rural women in Queensland, Australia: Women driving technology from the homestead for the paddock. *Journal of Rural Studies* ,24,318-327.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0743016714001107>
- Pragera, S.D., & Wiebe, K (2021). Strategic foresight for agriculture: Past ghosts, present challenges, and future opportunities. *Global Food Security*,28(9),1-5.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2211912420301425>
- Predişcan, M., & Nadina Roiban, R (2013). The main forces driving change in the Romanian SME's. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. 124(5),236-245.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042814020308>
- Qian, H (2011). Towards the development of a spatial planning framework for rural development in china: a case study of jiangsu province. thesis submitted to the University of Manchester for the degree of PhD in the Faculty of Humanities.
https://pure.manchester.ac.uk/ws/portalfiles/portal/54513911/FULL_TEXT.PDF
- Rodrigues, C., & Fidelis, T (2021). Distinctive features of spatial planning nearby estuaries – An exploratory analysis of water related rules in municipal master plans in Portugal. *Estuarine, Coastal and Shelf Science*. 255(40),1-12.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0272771421002055>
- Shucksmith, M (2009). Disintegrated Rural Development? Neo endogenous Rural Development, Planning and Place-Shaping in Diffused Power Contexts. *European Society for Rural Sociology* ,50(1), 1-14.
<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/j.1467-9523.2009.00497.x>
- Sirius, A., Cnam, G., & Cnam, M (2003). Structural analysis with the MICMAC method & Actors' strategy with MACTOR method, American Council for the United Nations University: The Millennium Project (2003).
<https://www.bibsonomy.org/bibtex/2fc144b0abe917df0776bae426b650ee9/kamil205>
- Toimil, A., Losada, I.J., Hinkel, J., & Nicholls, R.J (2021). Using quantitative dynamic adaptive policy pathways to manage climate change-induced coastal erosion. *Climate Risk Management*,33(7).2-13.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2212096321000711>
- Wepner, B., & Giesecke, S (2018). Drivers, trends and scenarios for the future of health in Europe. Impressions from the FRESHER project. *European Journal of Futures Research*,6(2),2-15.
https://www.researchgate.net/publication/322375301_Drivers_trends_and_scenarios_for_the_future_of_health_in_Europe_Impressions_from_the_FRESHER_project
- Zang, Y., Yuanyuan, Y., & Liu Y (2021). Understanding rural system with a social ecological framework: Evaluating sustainability of rural evolution in Jiangsu province, South China. *Journal of Rural Studies*, 86(46), 171-180.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0743016721001443>
- Zenab Kazmi, S.A., Naaranoja., M., Kytola., J., & Kantola, J (2016). Connecting strategic thinking with product innovativeness to reinforce NPD support process. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 235(15),672-684.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042816316020>
- Zhou, X., & Zhao, M (2017). Comparison of Territorial Spatial Planning System between China and Japan and Its Enlightenment. *Journal of Service Science and Management*, 10(1), 54-71 .
<https://www.scirp.org/journal/paperinformation.aspx?paperid=74422>